

Bielich, Mário; Blahová, Stanislava; Bóna, Martin

Šesť rokov výskumu na hrade Hrušov pri Zlatých Moravciach

Archaeologia historica. 2024, vol. 49, iss. 2, pp. 457-486

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2024-2-2>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80914>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 06. 01. 2025

Version: 20241218

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ŠEŠŤ ROKOV VÝSKUMU NA HRADE HRUŠOV PRI ZLATÝCH MORAVCIACH

MÁRIO BIELICH – STANISLAVA BLAHOVÁ – MARTIN BÓNA

Abstrakt: Príspevok prináša prvé informácie o archeologickom a architektonicko-historickom výskume hradu Hrušov (okr. Zlaté Moravce). Prezentovaný výskum sa uskutočnil v rokoch 2018–2023 a bol vyvolaný stavebnou aktivitou súvisiacou s obnovou hradu. Realizoval sa v priestore západného paláca, pivnice severného paláca, v juhovýchodnom paláci a v priestore vstupu do stredného hradu. Sondy sa zamerali na sledovanie priebehu parkánového múru a stredovekej hradby. Zároveň sa skúmali historické nivelety a stavebné štruktúry (vstupy, mostové piliere). Materiálna kultúra dokresľuje život na hrade a pochádza zo zášypových vrstiev zo 14.–18. storočia. Ide najmä o keramiku, kachlice, zvieracie kosti a drobné predmet. Na rôznych miestach sme zachytili aj stopy po obnove z rokov 1928–1930, ktorej iniciátorom bol prvý Československý prezident T. G. Masaryk.

Kľúčové slová: Slovensko – hrad Hrušov – archeologický výskum – architektonicko-historický výskum – materiálna kultúra – 14.–18. storočie.

Six years of research at Hrušov Castle, near Zlaté Moravce

Abstract: This paper presents the first information about the archaeological and architectural-historical research into the Hrušov castle (Zlaté Moravce district). The research was carried out in 2018–2023 and was triggered by the construction activity related to the restoration of the castle. It was conducted in the area of the west palace, the cellar of the north palace, the south-east palace and the area of the entrance to the central castle. The probes focused on tracing the course of the bulwark wall and the medieval fortification. At the same time, historical levels and building structures (entrances, bridge pillars) were investigated. The material culture illustrates the life in the castle and comes from backfill layers from the 14th–18th centuries. These mainly contained pottery, tiles, animal bones and small objects. At various places we also detected traces of a restoration from 1928–1930 initiated by the first Czechoslovak President T. G. Masaryk.

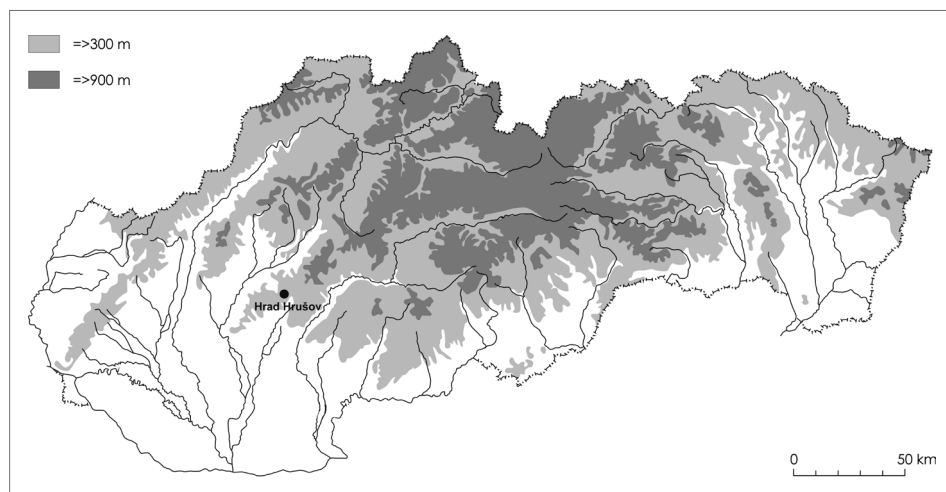
Key words: Slovakia – Hrušov Castle – archaeological research – architectural-historical research – material culture – 14th–18th centuries.

1 Úvod a situovanie hradu

Príspevok prináša prvé informácie o archeologickom a architektonicko-historickom výskume hradu Hrušov uskutočnenom v rokoch 2018–2023, ktorý bol vyvolaný stavebnými aktivitami pri rekonštrukcii hradu a priniesol mnoho nových poznatkov o vývoji hradu. V predmetnom texte sú zverejnené prvé analýzy nálezov, ktoré boli objavené počas výskumu a boli vyhodnotené v spolupráci s Katedrou archeológie FF UKF v Nitre.

Hrad Hrušov sa nachádza v severozápadnej časti katastrálneho územia obce Hostie v okrese Zlaté Moravce, východne od štátnej cesty II. triedy v smere z Topoľčianok na Skýcov. Obec Hostie leží na hranici Podunajskej nížiny, na severnom okraji Žitavskej tabule a Pohronského Inovca (obr. 1). Hrad sa nachádza v severozápadnej časti katastra pri hranici pohorí Pohronský Inovca a Tríbeč, v časti Lehotská planina. Samotný hrad bol postavený na vyvýšenine nazývanej Skalka (489 m n. m.), na skalnatom podloží vytvorenom blokovými kremencami (Atlas krajiny 2002).

Z archeologického hľadiska najstaršie osídlenie v katastri obce Hostie pochádza zo sútoku potokov Leveš a Hostiansky potok, kde bolo povrchovým zberom zachytené osídlenie z obdobia neolitu (Bárta 1976). Ďalšie archeologické nálezy pochádzajú až z 5. storočia n. l. z obdobia sťahovania národov. V intraviláne obce bol v roku 1962 objavený poklad mincí zo 17. storočia (Kolníková 1962).

Obr. 1. Hrad Hrušov. Lokalizácia hradu na mape Slovenska.

Abb. 1. Burg Hrušov. Lokalisierung der Burg auf einer Karte der Slowakei.

2 Prehľad doterajšieho archeologického a architektonicko-historického bádania

V rokoch 1928 až 1930 sa z podnetu prezidenta T. G. Masaryka uskutočnila na svoju dobu rozsiahla pamiatková konzervácia zrúcaniny hradu Hrušov (Bóna 1994a; Plaček–Bóna 2007, 138–141). Popri obnove, pravdepodobne, prebehol na hrade aj archeologický výskum, z ktorého, bohužiaľ, neexistuje žiadna dokumentácia. Systematické archeologické výskumy sa v priestoroch hradu začali až na začiatku 21. storočia v súvislosti s obnovou pamiatky uskutočňovanej z iniciatívy OZ Leustach. V rokoch 2010 a 2011 vykonával výskumy v priestore brány prvého predhradia, západného renesančného paláca a nádvorja hradného jadra Pamiatkový úrad SR (ústna informácia P. Bistáka). V roku 2012 sa začal výskum v interiéri delovej bašty a v priestore prvého predhradia pod vedením R. Daňa. Výskum v týchto objektoch pokračoval aj v rokoch 2013–2014. V roku 2014 sa archeologický výskum zamerl na nasledovné časti hradu: obytnú stavbu v prvom predhradi umiestnenú v severozápadnom kúte predhradia, priestor pôvodného parkánu medzi vstupnou bránou a delovou baštou, južnú časť interiéru prvého nadzemného podlažia juhozápadného paláca a sutinový kužeľ pred delovou baštou (Daňo 2013; 2014; 2015). Archeologický výskum v roku 2016 realizovala katedra Archeológie UKF v Nitre pod vedením P. Steinera a D. Repku. Výskum bol realizovaný v priestore východného paláca (Šteiner–Repka 2016). V roku 2017 prebiehal výskum znovu pod vedením R. Daňa v priestore západného nádvorja predhradia. Od roku 2018 realizuje archeologický výskum Archeologický ústav SAV v Nitre v spolupráci s Katedrou archeológie UKF v Nitre (obr. 2).

Najstaršie známe architektonicko-historické prieskumy a dokumentácie hradu uskutočnili J. Könyöki v roku 1887 a E. Soós v roku 1912, z ktorých posledný zhotovil a uverejnil aj prvú vývojovú analýzu hradného komplexu (Váliné Pogány 2000; 132–134; Soós 1913). Z obdobia komplexnej konzervácie hradu medzi rokmi 1928–1930 sa okrem geodetického zamerania a niekoľkých fotografií nezachovala žiadna výskumná dokumentácia, a tak sa prvý odborný prieskum hradnej zrúcaniny uskutočnil až v povojnovom období D. Menclovou, ktorá na základe svojich zistení vyhotovila aj novú vývojovú analýzu hradu (Menclová 1954; 1973, 514). Od roku 1991 sa architektonicko-historickému výskumu i dokumentácii hradnej zrúcaniny venuje M. Bóna (1994; 1994a; 2003; 2003a; Bóna–Lukačka 2002, 251–252), ktorý od roku 2007 uskutočňuje aj priebežný hĺbkový výskum hradu v závislosti od postupu konzervačných prác a od priebehu archeologického výskumu (Bóna 2007; 2012; 2014; 2014a; 2015; 2019; 2020; 2021; 2022; 2023; Bóna–Tihányiová 2015).

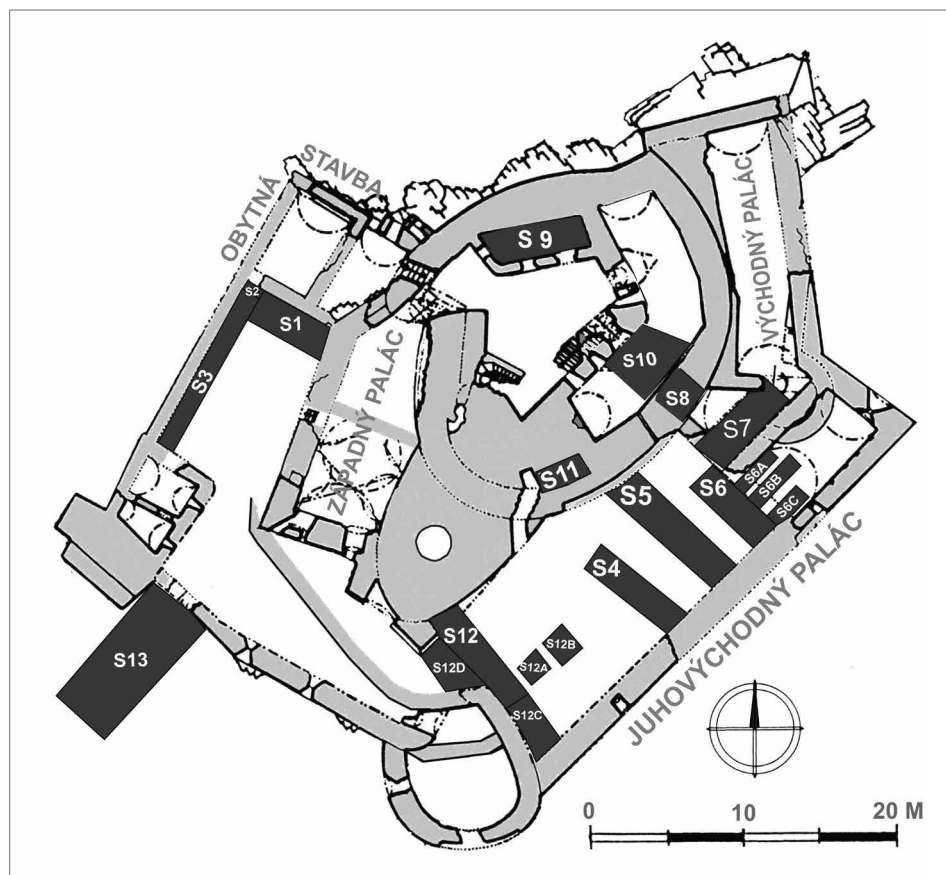
Obr. 2. Hrad Hrušov od juhozápadu. Foto M. Sabo, 2024.

Abb. 2. Burg Hrušov aus Südwesten. Foto M. Sabo, 2024.

3 Vyhodnotenie výsledkov archeologického výskumu

Prezentovaný archeologický výskum uskutočnený v rokoch 2018–2023 nadviazal priamo na predchádzajúce etapy archeologického výskumu. V rámci výskumu sme začali číslovať sondy samostatným poradím od 1 až po 13 (obr. 3). Archeologický výskum sa zamerlal predovšetkým na nádvorie prvého predhradia (sondy 1, 2, 3) a jeho juhovýchodný palác (4, 5, 6, 7 a 12). Sondy boli uskutočnené aj v pivničnom a prvom nadzemnom podlaží paláca hradného jadra (sondy 8 až 11) a samostatná sonda bola situovaná aj pred bránou do prvého predhradia, na ploche druhého predhradia (sonda 13).

Sonda 1/2018 sa nachádzala na západnom nádvorí prvého predhradia hradu. Terén v mieste sondy tvoril prudký svah s vystupujúcim skalným podložím na severovýchode. Sonda mala rozmery 600 × 150 cm. Jej hĺbka vo východnej časti bola max. 350 cm a postupne klesala západným smerom. V celej ploche i hĺbke obdĺžnikovej sondy bolo zistených niekoľko zásypových vrstiev, tvorených stavebnou sutinou a tmavohnedou hlinou s výskytom fragmentov keramiky, zvieracích kostí a železných klinčov. Tieto vrstvy sa nachádzali nad skalným podložím. Pri východnom okraji sondy sme zachytili stavebnú jamu, ktorá vznikla pri rekonštrukcii hradu v roku 1928. Táto jama bola vykopaná do deštrukčného kužeľa západnej steny renesančného paláca hradného jadra. Pod vrstvou deštrukcie sa nachádzala hnedá kultúrna vrstva, ktorá je nálezmi datovaná do 16.–17. storočia. Vo východnej časti sondy sme v profile zachytili priebeh dvoch murív. Východnejšie murivo tvoria základy západnej steny renesančného paláca hradného jadra (obr. 4:k1) a druhé západnejšie a nižšie situované murivo je pravdepodobne zvyškom stredovekého opevnenia, ktorého celkový priebeh sa zatiaľ nepodarilo zachytiť. Mohlo by ísť o najstaršie opevnenia malého predhradia (obr. 4:k2), ktorého hornú hranicu časového zaradenia vymedzuje zásypová vrstva s nálezmi datovanými rámcovo do 14.–15. storočia. Najmladším zachyteným murivom

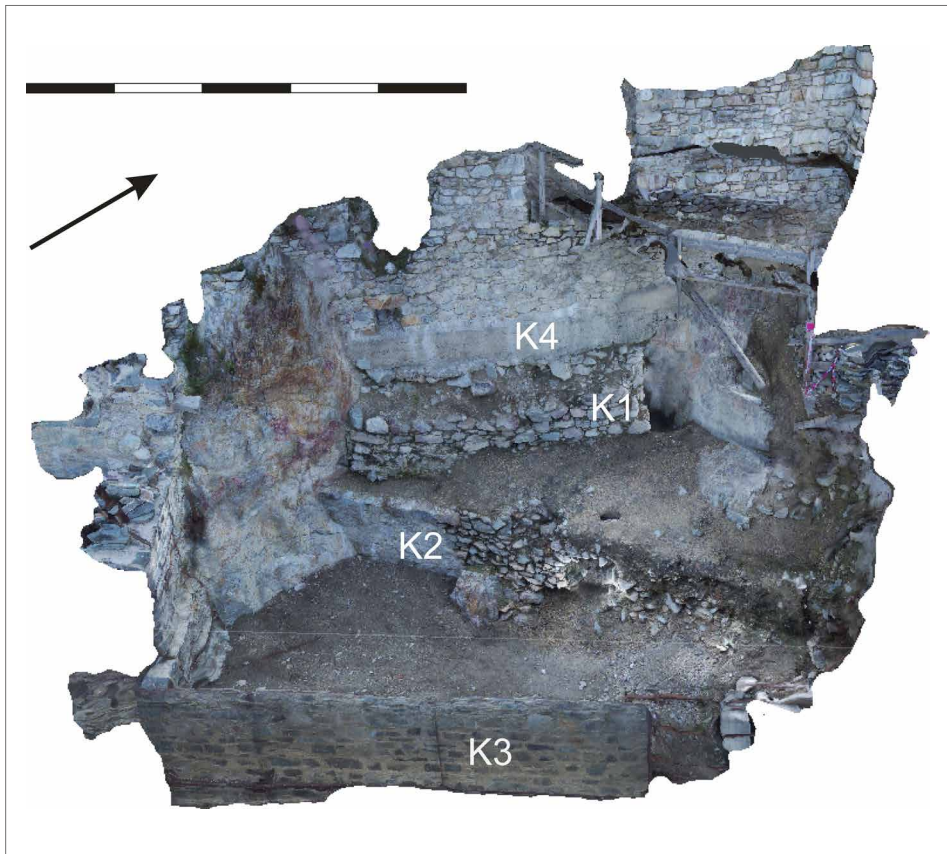
Obr. 3. Hrad Hrušov, pôdorys s vyznačením archeologických sond z rokov 2018–2023. Spracoval M. Bielich, M. Bóna.

Abb. 3. Burg Hrušov, Grundriss mit eingezeichneten archäologischen Sondierschnitten aus den Jahren 2018–2023. Bearbeitung M. Bielich, M. Bóna.

v tejto situácii je betónové podmurovanie základového západného múru paláca hradného jadra (obr. 4:k4), pochádzajúce z obdobia konzervácie hradu v rokoch 1928–1930.

Sonda 2/2018 sa nachádzala v mieste vstupu vedúceho z nádvorja predhradia do severnej obytnej budovy. Vstup bol pred výskumom úplne rozpadnutý a len kvôli terénnym podmienkam sa predpokladal v južnom obvodovom múre objektu. Sondou mala rozmery 200 × 100 cm. Sondou sa odkryl prah stredovekého vstupu, ktorý bol neskôr po zvýšení nivelety nádvorja v novoveku zamurovaný a taktiež zvýšený. Kamenný pieskovecový prah stredovekého vstupu bol dlhý 130 cm a široký 20 cm. Skladal sa z troch opracovaných kamenných kvádkov, ktoré boli použité sekundárne. Okrem prahu sa odkryli aj dva kvádky ostenia vstupu, ktoré sa zachovali vo veľmi v torzálnom stave. Priamo na prahu bola zachytená spálená vrstva datovaná keramikou do prvej polovice 15. storočia, ktorá pokračovala popri západnej hradbe. V novoveku bol prah zvýšený a priestor zasypaný vrstvou zo 16.–17. storočia. Počas obnovy bol vstupný otvor v 20. rokoch 20. storočia znovu konzervovaný.

Sonda 3/2018 sa nachádzala v západnej časti západného nádvorja prvého predhradia. Ide o priestor, ktorý je na západe ohraničený múrom západnej hradby prechádzajúcej nad skalným zrázom (obr. 4:k3). Priestor sme skúmali iba v úzkom reze širokom 100 cm. Terén sondy tvorili od začiatku výskumu iba historické vrstvy, ktoré vznikli zásypom historickej gotickej nivelety.

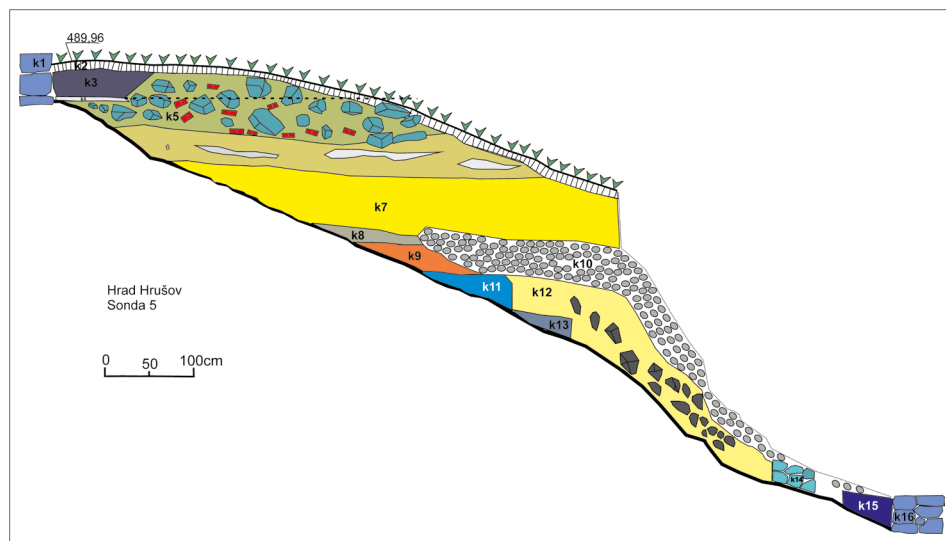
Obr. 4. Hrad Hrušov, sonda 1. Fotogrametria I. Málek.

Abb. 4. Burg Hrušov, Sondierschnitt 1. Fotogrammetrie I. Málek.

Sonda mala rozmery 100 × 1 100 cm. Postupne sme začali odťažovať vrstvy zásypu. V najspodnejšej vrstve priamo nad skalným podložím sme našli zlomky keramiky datované do prvej polovice 15. storočia, na základe čoho môžeme predpokladať vznik hradby približne v tomto období. Západná hradba je široká 120 cm, pričom pri jej obnove v 20. rokoch 20. storočia bolo vnútorné líce ustúpené o 20 cm, takže nadmurované nové časti majú zmenšenú šírku 100 až 120 cm.

Sonda 4/2019 sa nachádzala v južnej časti juhovýchodného paláca. Bola situovaná na sutinovitom kuželi. Sonda mala rozmery 600 × 100 cm a maximálne dosiahnuté prevýšenie bolo 800 cm. V sonde sme zachytili dva múry a jednu štruktúru. Múr 1 zachytený v severozápadnej časti sondy nebol kompletne preskúmaný, lebo sa nachádzal pod dvoma opracovanými kamennými článkami. Múr 2 bol zachytený v dolnej juhovýchodnej časti sondy. Múr bol široký 80 cm a vo veľmi torzálnom stave zachovanosti. Múr je murovaný priamo na skalné podložie a tvoril opevnenia stredného hradu, pravdepodobne parkánový múr. Tento múr ide v priestore juhovýchodného paláca tesne vedľa jeho juhovýchodného obvodového múru. Jeho pokračujúci priebeh je zachytený aj v sonde 5 a 6. Múr smeruje do priestoru hranolovej bašty v hmote severného ukončenia juhovýchodného paláca. V celej ploche i hĺbke obdĺžnikovej sondy bolo zistených niekoľko zásypových vrstiev, tvorených stavebnou sutinou a tmavohnedou hlinou s výskytom fragmentov iba novovekej keramiky, zvieracích kostí a železných klinec. Tieto vrstvy sa nachádzali nad skalným podložím.

Sonda 5/2019 sa nachádzala v strednej časti juhovýchodného paláca a mala rozmery 800 × 100 cm, maximálne dosiahnuté prevýšenie bolo 800 cm. Sonda sa nachádzala v strede nami skúmanej plochy paláca. Spojila juhovýchodný obvod hradného jadra s juhovýchodným obvodovým múrom juhovýchodného paláca. Juhovýchodná časť skúmanej plochy v podobe obvodového palácového múru bola deštruovaná a zosunutá mimo paláca, k jej prvej obnove došlo v rokoch 1928–1930. Ďalšiu konzerváciu tohto múru urobilo združenie Leustach na začiatku 21. storočia. Sondy sme v severozápadnej časti znížili až po skalné podlažie. V juhovýchodnej časti sondy sme tiež zachytili skalné podlažie. Postupne sme identifikovali a začistili zvyšky troch múrov a dve historické nivelety. Múr 1 (obr. 5:k11) bol zachytený približne v strede skúmanej plochy iba v torzálnom stave a má šírku 100 cm, pričom východne od neho je murovaná deštrukcia priamo spojená s múrom a dosahuje hrúbku 40–60 cm (obr. 5:k12). Vonkajšie líce múru 1 je silne deštruované a mohlo byť pôvodne širšie. Múr 2 (obr. 5:k14) bol zachytený v juhovýchodnej časti sondy, má približnú šírku 80 cm a je približne rovnobežný s juhovýchodným obvodovým múrom paláca. Na základe porovnania s murivami v predchádzajúcej sonde, ide s vysokou pravdepodobnosťou o pokračovanie parkánového múru. Múr 3 (obr. 5:k16) je základ juhovýchodnej steny paláca, ktorý bol, pravdepodobne, vykopaný a znovu prekrytý v rokoch 1928–1930. Obnova v tomto období ustúpila vnútorné líce múru o 20–30 cm smerom dnu (obr. 5:k15). Kontext 3 je historická niveleta z konca 18. až 19. storočia, keď bol hrad už opustený. Urobili sa posledné stavebné práce a následne už hrad nebol opravovaný (obr. 5:k3). Svedčí o tom maltová vrstva zachytená pri základoch paláca hradného jadra. Ide pravdepodobne o historickú úroveň v 18. storočí (obr. 5:k4). Kontext 8 je žltá ílovitá vrstva zachytená pri múre 1. Mohlo by ísť o úpravu terénu pri budovaní

Obr. 5. Hrad Hrušov, sonda 5, južný profil. k1 – východná hradba horného hradu; k2 – povrchová trávna vrstva; k3 – piesková vrstva; k4 – maltová vrstva; k5 – kamenná-tehlová deštrukčná vrstva; k6 – čierna hlinitá vrstva s maltovými preplatkami; k7 – hnedá hlinitá vrstva; k8 – žltá ílovitá vrstva; k9 – hnedá humusovitá vrstva; k10 – štrková vrstva; k11 – základy kamenného múru širokého 100 cm; k12 – kamenná deštrukcia; k13 – torzo 60 cm múru; k14 – kamenný základ parkánovej hradby široký 80 cm; k15 – kamenný základ múru, na ktorom bola neskôr vybudovaná stena juhovýchodného paláca; k16 – východná stena juhovýchodného paláca. Kresba M. Bielich.

Abb. 5. Burg Hrušov, Sondierschnitt 5, Südprofil. k1 – östliche Wehrmauer der Oberburg; k2 – Oberflächenrasenschicht; k3 – Sandschicht; k4 – Mörtelschicht; k5 – Stein-Ziegel-Zerstörungsschicht; k6 – schwarze lehmhaltige Schicht mit Mörtel-schicht; k7 – braune lehmhaltige Schicht; k8 – gelbe tonhaltige Schicht; k9 – braune humushaltige Schicht; k10 – Schotter-schicht; k11 – Fundamente einer 100 cm breiten Steinmauer; k12 – steinerne Zerstörungsschicht; k13 – Torso einer 60 cm starken Mauer; k14 – Steinfundament einer 80 cm breiten Zwingermauer; k15 – Steinfundament einer Mauer, auf der später eine Wand des südöstlichen Palas gesetzt wurde; k16 – Ostwand des südöstlichen Palas. Zeichnung M. Bielich.

paláca (obr. 5:k8) v 17. storočí. Väčšina skúmaných kontextov pochádza z deštrukčných vrstiev z horného hradu (obr. 5:k5, k10) a zo stavebných úprav v priestore juhovýchodného paláca. Ich vznik a funkciu (zámerný zásyp alebo deštrukcia) nebolo možné teraz jednoznačne určiť.

Sonda 6/2019 sa nachádzala v severnej časti juhovýchodného paláca. Bola situovaná na sutinovom kuželi. Sonda mala rozmery 600 × 100 cm. Postupne sme začali odťažovať vrstvy zásypu. V tomto zásype sa nachádzalo niekoľko archeologických nálezov. Išlo iba o menšie zlomky novovekej keramiky a zvieracích kostí. Sondou sme znížili v južnej časti o 500 cm. V severozápadnej časti sondy sme zachytili pokračovanie muriva hradby stredného hradu, šírka zachyteného múru bola 140 cm. Počas výskumu v sonde 6 bolo získaných aj niekoľko fragmentov keramiky z 13.–14. storočia. Keramika sa nachádzala v čiernej vrstve priamo na skale z vnútornej časti múru 1, zachyteného v sonde. Nepodarilo sa nám identifikovať juhozápadnú stenu hranolovej delovej bašty. V južnej časti sondy sme identifikovali múr 2, ide pravdepodobne o zvyšok parkánového múru. V sonde sme medzi múrmi 1 a 2 identifikovali veľkú kamennú deštrukciu, ktorá pravdepodobne pochádza z južnej steny hranolovej delovej bašty. V južnej spodnej časti sondy sme identifikovali základy juhovýchodnej steny paláca.

Sondy 6A, 6B a 6C/2020 sa nachádzali v juhozápadnej časti hranolovej delovej bašty, tvoriacej súčasť juhovýchodného paláca. Juhovýchodný okraj sondy tvoril juhovýchodný múr bašty. Sondy mali rozmery 150 až 500 × 50 cm. Postupne sme začali odťažovať vrstvy zásypu. V tomto zásype sa nachádzalo niekoľko archeologických nálezov. Išlo iba o menšie zlomky novovekej keramiky a zvieracích kostí. V priestore hranolovej delovej bašty sme vykopali tri zisťovacie sondy 6A, 6B a 6C/2020. Cieľom bolo identifikovať juhozápadnú stenu bašty. Sondou sme začistili až po skalné podložie. V priestore sondy 6A sme na západnej stene zdokumentovali náznak priečky. Sonda bola uskutočnená počas obnovy v rokoch 1928–1930. Šírka priečky bola 50 cm. Vo vnútri bašty sme zachytili kamenné základy priečky z čias obnovy T. G. Masarykom. Sonda 6B sa nachádzala v strede juhozápadnej časti hranolovej delovej bašty, severnej súčasti juhovýchodného paláca. Bola situovaná na deštrukčnom sutinovom kuželi. Sonda 6B mala rozmery 600 × 50 cm. Postupne sme začali odťažovať vrstvy zásypu. V tomto zásype sa nachádzalo niekoľko archeologických nálezov. Išlo iba o menšie zlomky keramiky a zvieracích kostí. V priestore sondy 6C sme na západnej stene zdokumentovali náznak priečky, ktorá bola vyhotovená počas obnovy v rokoch 1928–1930. Šírka priečky bola 50 cm. V sonde 6B sme zachytili zasekané skalné podložie, možno základ hľadanej priečky. Vo vnútri bašty sme zachytili kamenné základy priečky z čias obnovy T. G. Masarykom a zároveň aj drevený prah. Šírka dverí bola 120 cm. Po bokoch boli zistené aj stopy po drevených zárubniach. Interiér bašty bol skúmaný iba čiastočne. Pod prachovou vrstvou sa nachádza vrstva kamennej sutiny. Pôvodná niveleta podlahy daného priestoru sa nachádzala vyššie a bola zničená pri prestavbe priestoru.

Sonda 7/2021 sme vytýčili v schodiskovom trakte severozápadne od juhovýchodného paláca. Rozmery sondy boli 100 × 300 cm. Zachytili sme priebeh parkánového múru, ktorý prechádza smerom k východnému palácu. Šírka múru je 80 cm. Zásypové vrstvy v okolí múru obsahujú novoveký materiál zo 16.–17. storočia. Parkánový múr po tom, čo prestal plniť svoju funkciu, bol rozobratý po úroveň podlahy schodiskového traktu, ktorý spájal hranolovú baštu paláca a východné palácové krídlo horného hradu.

Sonda 8/2021 sa nachádza na východnej zachovanej korune severovýchodného paláca hradného jadra. Počas obnovy východnej steny sme začistili korunu múru so snahou identifikovať vstup do schodiskového traktu. Sonda mala rozmery 100 × 200 cm. Nepodarilo sa nám identifikovať vstupný otvor, a to kvôli rozsiahlej deštrukcii východnej steny.

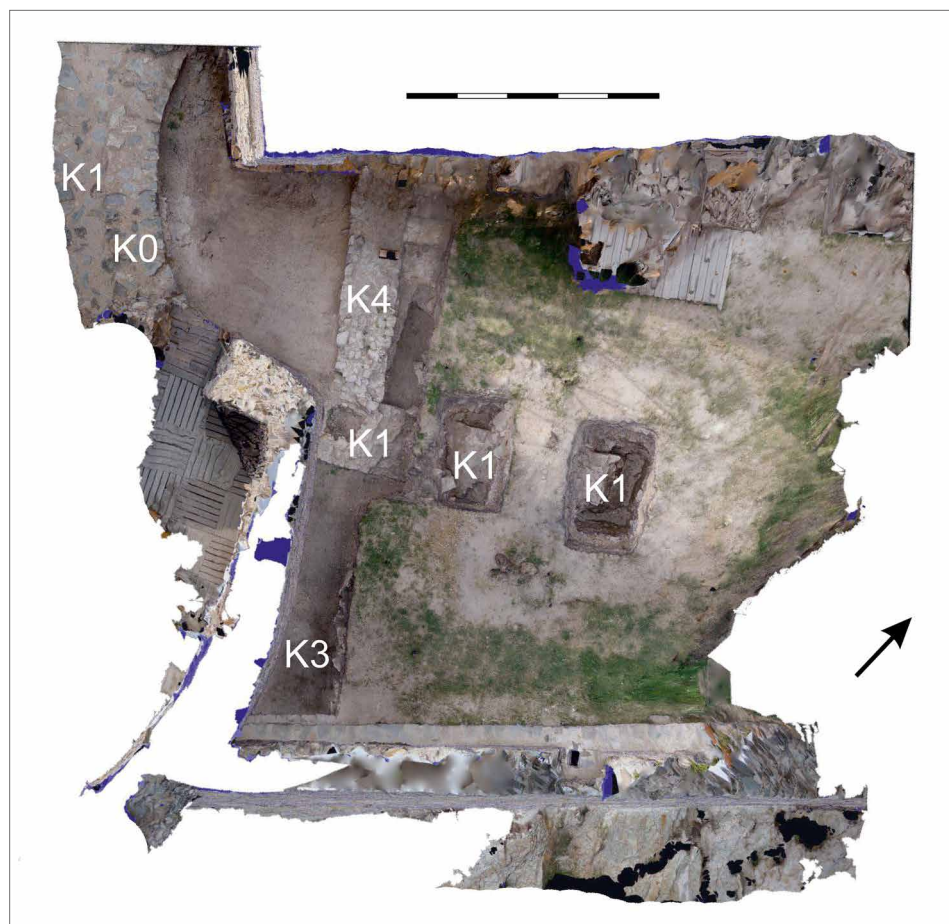
Sonda 9/2021 preskúmala podlahu pivnice severného palácového krídla hradného jadra. Ide o najmladšiu podlahu v tomto priestore. Sonda mala rozmery 200 × 500 cm. Tehlová dlažba sa nezachovala, ale podarilo sa nám zdokumentovať maltové odtlačky po dlažbe. Keramické dlaždice mali rozmery 20 × 20 cm a boli hrubé 3 cm.

Sonda 10/2021 sa nachádzala v pivnici severovýchodného paláca hradného jadra. Počas výskumu sme znížili priestor v strede pivnice o cca 10 cm kvôli lepšej manipulácii v priestore

vstupu do pivnice. Rozmery skúmanej plochy boli 300 × 400 cm. Výskum prechádzal vrstvami, ktoré vznikli v priebehu rekonštrukcie hradu v 20. rokoch 20. storočia. Zachytili sme minimum nálezov, ktoré pochádzajú prevažne zo súčasnosti. Pivnica bola nielen úkrytom pre prvých turistov na hrade v 19. storočí počas nepriaznivého počasia, ale aj pre pastierov oviec, ktorí využívali okolité lúky na pasenie.

Sonda 11/2021 sa nachádzala v miestnosti južne od východného palácového krídla. Rozmery sondy boli 100 × 200 cm. Išlo o kavernu vo východnej stene, ktorú sme začistili a zdokumentovali a následne bola zrekonštruovaná.

Sonda 12/2021–2022 sme vytýčili v juhozápadnej časti juhovýchodného paláca pri delovej bašte. Zachytili sme iba torzo staršieho gotického hradobného múru. Múr bol zachytený pod nárožím delovej bašty podkovovitého pôdorysu, pod ktorú zachádzal. Toto miesto bolo počas rekonštrukcie v rokoch 1928–1930 odkopané a znovu prisypané, v strede hradobného múru je diera, v ktorej sa nachádzal recentný materiál z 20. storočia. Na tento múr sa pripája na škáru ďalší múr (obr. 6:k4). Tento múr je prepojený s hlavnou vežou horného hradu (Sonda 12D). Múr má aj staršiu fázu s mierne mimobežným základom. Severný profil sondy ukazuje, že oba

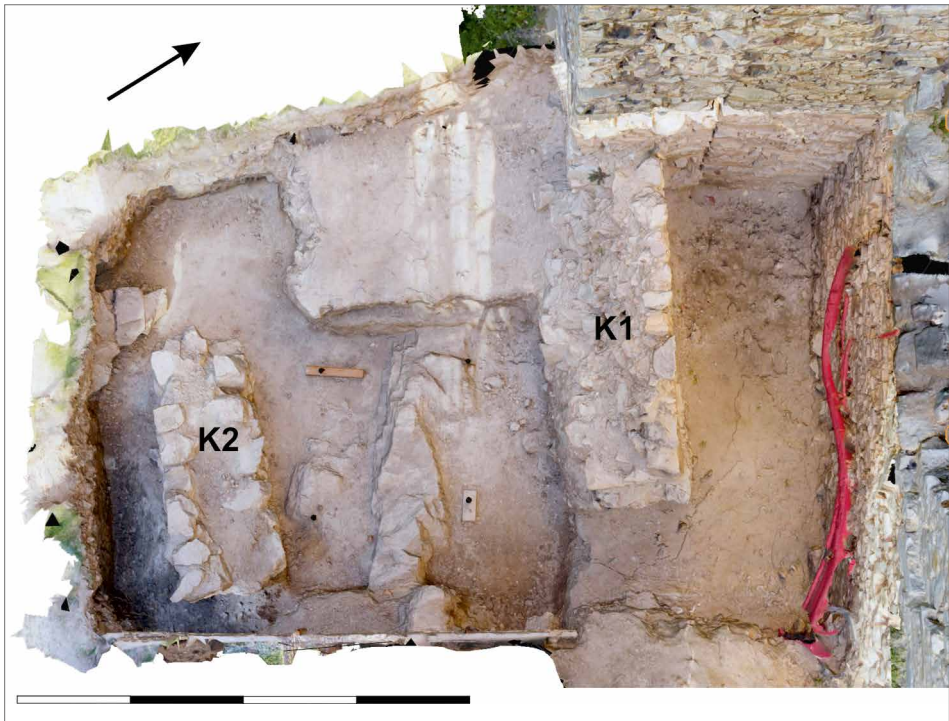

Obr. 6. Hrad Hrušov, sonda 12. Fotogrametria I. Málek.

Abb. 6. Burg Hrušov, Sondierschnitt 12. Fotogrammetrie I. Málek.

múry boli zasypané humusoidnou hnedou vrstvou so zvyškami kamennej deštrukcie. Jediné historické nivelety terénu sa nám podarilo doložiť v západnej časti sondy. Sondy 12A a 12B zachytili severovýchodné pokračovanie najstaršieho odkrytého hradbového múru. Šírka múru je 140 cm a v sonde 12B je rozobratý. Zásypové vrstvy tohto múru sú veľmi zaujímavé. V sonde 12B je východný profil tvorený štrkovitými vrstvami s malým množstvom kamennej deštrukcie. Ide pravdepodobne o historický zásyp z konca 16. storočia a súvisí s výstavbou renesančného juhovýchodného paláca. Vrstvy západne od hradbového múru sú v sondách 12A a 12B tvorené stavebnou deštrukciou, ktorú nevieme zatiaľ presnejšie datovať. V sonde 12C sme, naopak, zachytili mohutnú stavebnú deštrukciu. Mohlo by ísť o odkopanie základov celej delovej bašty v interiéri paláca, keď sa uskutočňovala konzervácia medzi rokmi 1928 a 1930. V stene delovej bašty bol objavený fragment dna hrncovitej nádoby zo 16.–17. storočia. Múr objavený na dne sondy 12A (obr. 6:k4) sa v pravom uhle napája na hradbový múr a pokračuje severozápadným smerom. Zdokumentovaný bol aj ďalší múr, ktorý sa nachádza vedľa gotickej britovej veže, ktorej vonkajšie líce bolo v tomto mieste rekonštruované v rokoch 1928–1930. Vzťahy medzi múrmi neboli jednoznačne identifikovateľné.

Sonda 13/2021–2023 sa nachádzala pred vstupom do prvého predhradia. Bola situovaná na deštrukčnom sutinovom kuželi na ploche niekdajšieho nádvorja druhého predhradia. Terén v mieste sondy tvoril prudký svah v smere sever–juh. Sondy sme rozdelili na sektory A a B, každý sektor mal rozmery 100 × 200 cm. V zásype sa nachádzalo niekoľko archeologických nálezov. Išlo iba o menšie zlomky keramiky a zvieracích kostí. V sektore 13A sme zachytili zvyšky severného piliera mosta. Šírka piliera bola 130 cm, dĺžka je 310 cm (obr. 7:k1). Vo vonkajšom líci príľahlého hradbového múru vymedzujúceho prvé predhradie sme zachytili otvor so zvyškom

Obr. 7. Hrad Hrušov, sonda 13. Fotogrametria I. Málek.

Abb. 7. Burg Hrušov, Sondierschnitt 13. Fotogrammetrie I. Málek.

kamennej výlevky, ktorý pravdepodobne slúžil na odvod vody z nádvoria prvého predhradia cez priestor brány. V sektore B sme zachytili iba deštrukčné vrstvy po rozpade brány. Postupne sme začali s odstraňovaním sutín južne od piliera a vytýčili sme sondu 13C (50 × 400 cm). V nej bol zachytený južnejší pilier 2, ktorý je v južnej časti silne deštruovaný a zachoval sa iba v základovej úrovni, ktorá bola založená na skalné podložie (obr. 7:k2). V zásype pri nároží priľahlej hranolovej veže sme zachytili ucelené články ostenia vstupnej brány (obr. 15).

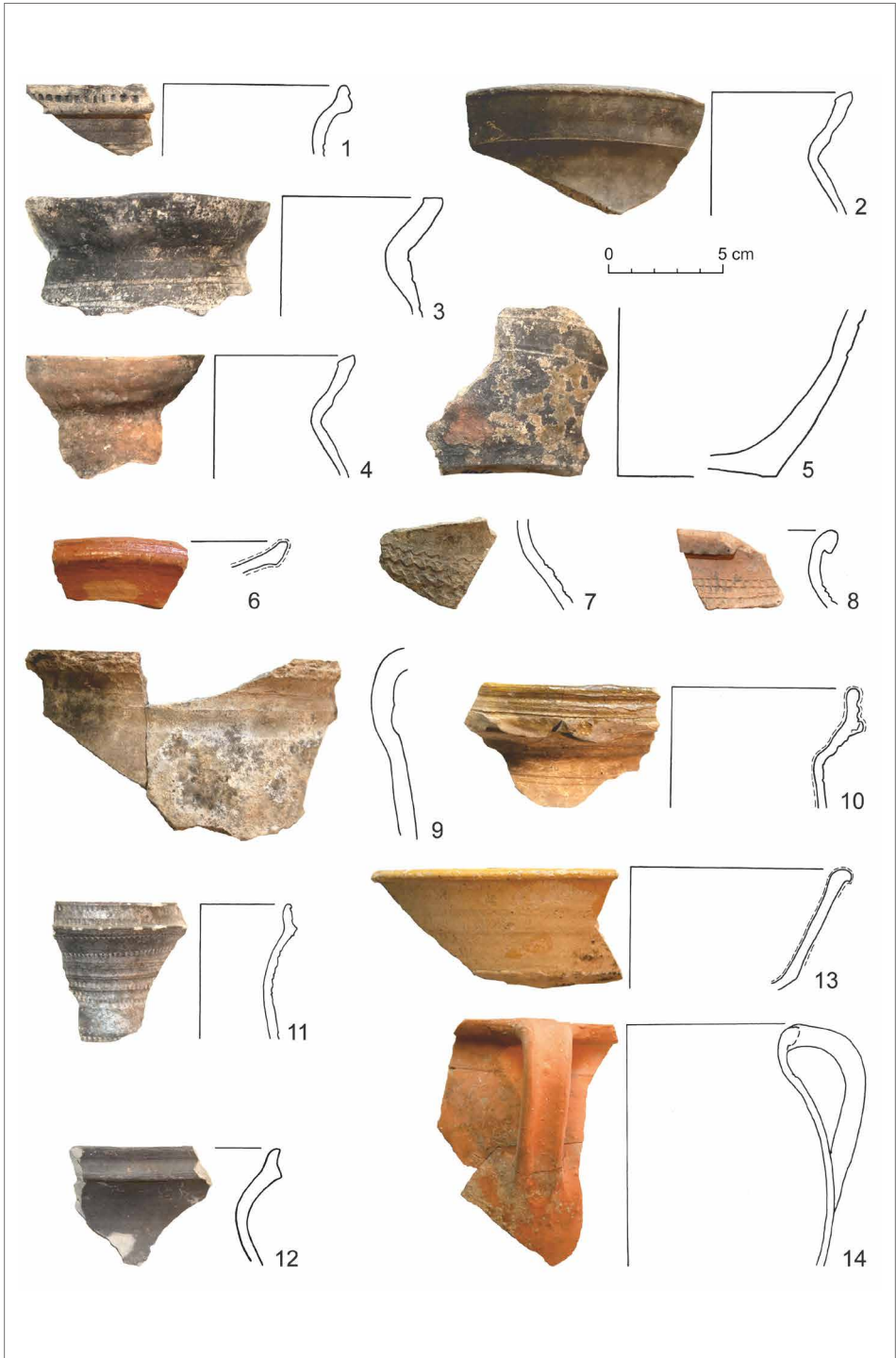
3.1 Keramika

Najpočetnejším nálezom z výskumu hradu Hrušov je keramika. Môžeme ju chronologicky rozdeliť na stredovekú a novovekú. Stredoveká keramika z obdobia vrcholného stredoveku bola zachytené v zásype západného nádvoria (obr. 8:1–5). Ide hlavne o hrnce a pokrievky. Výzdobu tvoria obežné línie na pleciach nádoby. Našli sa aj dva zlomky okrajov zásobníc.

Novovekú keramiku funkčne delíme na keramiku kuchynskú a stolovú a pochádza zo všetkých skúmaných sond. Na základe prvotnej analýzy dominuje kuchynská keramika. Najpočetnejšími tvarmi sú stále hrniec (obr. 8:10), hrniec s uškom (obr. 8:14) a misa. Objavujú sa aj misy malé (obr. 8:6) a veľké (obr. 8:13). Častým nálezom sú aj trojnožky. Spolu sme analyzovali viac ako 5 000 fragmentov keramiky. 95 % keramických fragmentov je vypálených v oxidačnom prostredí. Výzdobu tvorí najmä priehľadná alebo žltá glazúra na vnútornej časti nádob. Produkčné dielne oxidačne pálenej keramiky sa nachádzali v blízkych dedinách Slažany a Pukanec. Keramické pece zo Slažian sú datované do prvej polovice 15. storočia (Ruttikay 1995, 578). Pukanecká keramika má svoje začiatky doložené v polovici 16. storočia (Plicková 1964, 165). Samostatnú skupinu keramiky predstavuje redukčne pálená keramika tzv. tvrdomestského typu (obr. 8:11–12). Obec sa nachádza 10 km západne od mesta Topolčany a na začiatku 17. storočia začala produkovať špecifický druh keramiky na strednom Ponitří. „Tvrdomestský čierny riad“ vychádzal zo starších tradícií a neprispôboval sa novým trendom, ktoré sa objavujú v tomto období, ako je napríklad prvá glazúra. Medzi tvarmi nádob sa objavujú všetky typy kuchynského riadu. Prevládajú hrncovité nádoby s bohatou rytou radielkovou výzdobou, krčahy, džbáňky, misky a pokrievky. Ďalší typ keramiky objavený na hrade Hrušov pochádza z oblasti Gemera. Ide o špecifickú bielu keramiku s červenou alebo hnedou maľovanou úpravou. Táto keramika sa objavuje od 14. storočia a pretrváva až do 16. storočia (Fottová 2018, 38–39). Nálezy z hradu Hrušov pochádzajú zo 16.–17. storočia. Poslednou importovanou keramikou, ktorú sa nám podarilo doložiť na hrade je habánska keramika. Habánska keramická výroba je charakteristická olovnatou či olovnato-cínovou bielou glazúrou. Táto technika sa dostáva do Horného Uhorska spolu s príchodom novokrstencov do habánskych osád na Záhorí v druhej polovici 16. storočia (pravdepodobne okolo roku 1580). Vlastná keramika mala už spomínanú cínovú glazúru, na bielom podklade bola maľovaná žltá, modro, zeleno a fialovo (Sršeň 2013, 39, 40). Habánske súbory keramiky zo Strážnice boli spracované J. Pajerom (1982; 1983). F. Kalesný publikoval habánske nálezy zo Sobotišťa (2002) a z Veľkých Levár (1989).

3.2 Kachlice

Keramické kachlice tvoria druhú najpočetnejšiu skupinu keramických nálezov z hradu. Rozdeľujeme ich na nádobkové a komorové. Analyzovali sme okolo 800 fragmentov kachlíc. V skúmanom súbore dominujú komorové kachlice, ktoré tvoria až 70 %. Nádobkové kachlice majú štvorcové ústie a kruhovú zadnú stenu a sú vypálené najmä v oxidačnom prostredí. Pochádzajú najmä zo zmiešaných vrstiev z priestoru juhovýchodného paláca a severozápadného paláca. Išlo pravdepodobne o zásypy pri rozširovaní hradu. Ich datovanie je problematické, lebo sa objavujú s keramickými nálezmi 16.–17. storočia. Komorové kachlice na základe výzdoby čelnej vyhrievacej steny, môžeme rozdeliť na gotické a renesančné. Neskorogotické motívy reprezentujú fragmenty kachlíc zobrazujúce sv. Juraja, ktorý zabíja draka (obr. 9:2, 3, 8). Motív

Obr. 8. Hrad Hrušov, výber stredovekej a novovekej keramiky. Foto M. Bielich, kresba Ž. Nagyová.

Abb. 8. Burg Hrušov, Auswahl mittelalterlicher und neuzeitlicher Keramik. Foto M. Bielich, Zeichnung Ž. Nagyová.

Obr. 9. Hrad Hrušov, výber neskorogotických a renesančných kachlíc. 2, 3, 6, 8 – motív sv. Juraj zabíja draka; 9 – renesančná šľachtičná; 10 – Ježiš kážuci na loďke. Foto M. Bielich.

Abb. 9. Burg Hrušov, Auswahl spätgotischer und renaissancezeitlicher Kacheln. 2, 3, 6, 8 – Motiv des St. Georg als Drachentöter; 9 – Renaissancezeitliche Adelige; 10 – Jesus predigt von einem Boot. Foto M. Bielich.

sa objavuje aj v druhom variante, kde je v hornom rohu aj princezná (obr. 9:4, 6, 7). S rovnakým motívom sa stretávame aj v Nitre na Mostnej ulici (Bielich–Samuel 2007, 81, 85). Ďalšiu neskorogotickú kachlicu predstavuje rímsovité kachlica s nápisom v gotickej minuskule. Všetky neskorogotické kachlice sú neglazované a vypálené v oxidačnom a aj redukčnom prostredí. Na vnútorných stranách nesú stopy po zadymení, čo hovorí o ich využívaní. Renesančné kachlice reprezentuje kachlica s novozákonným motívom – Ježiš kážuci na loďke (obr. 9:10). Kachlica je glazovaná olivovo-zelenou glazúrou a vypálená v oxidačnom prostredí. Kachlica je datovaná do 16. storočia. Ďalšia zaujímavá renesančná kachlica zobrazuje mladú šľachticňu (obr. 9:9). Kachlica je rovnako glazovaná zelenou glazúrou a vypálená v oxidačnom prostredí. Našla sa aj renesančná polychrómnne glazovaná rímsovité kachlica (obr. 9:11). Všetky renesančné kachlice pochádzajú z honosných kachľových pecí a vykurovali určite panské miestnosti majiteľov hradu. Boli súčasťou renesančnej prestavby hradu asi počas držby Jána z Topoľčianok v druhej polovici 16. storočia.

3.3 Drobné predmety

Počas výskumu v rokoch 2018 až 2023 bolo nájdených 4 595 železných, 13 medených, 12 bronzových a dva olovené predmety. Z tohto súboru majú najväčšie zastúpenie predovšetkým stavebné kovania. Hlavným predstaviteľom tejto kategórie sú železné klince (4 168 ks). Prevažujúcim typom sú predovšetkým klince s telom štvorhranného prierezu a s krídlovitou hlavičkou. Objavujú sa však aj klince s plochou hranatou alebo kruhovou hlavičkou, či bez hlavičky. Počas výskumu bolo nájdených aj viacero železných klinov, dverných alebo okenných pántov, súčastí uzamykacieho systému či fragmenty železnej reťaze. V sondách 1/2018, 12/2021, 12A/2022 a 13/2023 boli objavené aj železné kľúče s kruhovou hlavicou a masívnou zástavkou. Tento tvar kľúčov sa objavuje na Slovensku už od 14. storočia (Slivka 1981, 238, 239) a jeho výskyt pokračuje až do novoveku. Ďalšiu skupinu kovových predmetov tvoria zbrane a súčasti jazdeckej výbavy. Ide o hroty šípov (71 ks), projektily do palných zbraní (19 ks), ostrohy a kolieska z nich (5 ks), polovica podkovy, zubadlo a krúžok z krúžkovej košele.

Z priestoru hradu z predchádzajúcich výskumov (2013–2016) pochádza 73 hrotov šípov (53 ks s tuľajkou s romboickým a štvorcovým prierezom a s krídelkami; 16 ks s trňom s romboickým a štvorcovým prierezom, kónického a listového tvaru a s krídelkami; štyri hroty z dôvodu korózie neurčiteľné; Blahová 2019). Hroty šípov pochádzajúce z výskumov z rokov 2018–2023 je možné rozdeliť do dvoch základných skupín – hroty s tuľajkou (41 ks) a s trňom (39 ks). V prevažnej miere hroty s tuľajkou majú romboický tvar tela, so štvorcovým prierezom a maximálnym rozšírením v hornej tretine tela, s valcovitou alebo kužeľovitou tuľajkou (48 ks). Tieto hroty dosahujú dĺžku od 61 do 87 mm a ich hmotnosť dosahuje 14 až 50 gramov. Podľa B. Zimmermanna (2000, 51) tieto hroty patria do skupiny T 2-5, ktoré sú spájané s lukmi. Ich datovanie špecifikuje na základe stratifikovaných nálezov zo západnej Európy najskôr na záver 12. storočia s najväčším rozmachom v 14. a 15. storočí (Zimmermann 2000, 51–53). Dané typy spája s lukmi a s hradbovými kušami. Podľa niektorých bádateľov (Brych 1998, LV; Příklad 1932, 44, 45) hroty s hmotnosťou pod 25 g prislúchajú lukostreleckým šípom a ťažšie kušiam. V súčasnosti však nie je takéto hmotnostné vymedzenie príliš akceptované (Beljak a kol. 2014, 172; Zimmermann 2000, 21). Zostávajúce hroty patriace tiež do tohto typu dosahujú dĺžku 104 a 101,5 mm. B. Zimmermann (2000, 46) ich označuje ako typ T 1-51, ktoré sú podľa neho priradené ku kušiam (Zimmermann 2000, 46). Vo všeobecnosti B. Zimmermann (2000, 47) datuje tento typ do 13. až 15. storočia a B. Polla (1962, 136) na základe nálezov, tieto hroty viaže na lokality spájané s husitskými vojnami.

Druhým typom hrotu s tuľajkou je hrot so spätnými krídelkami zastúpený len jedným kusom. Najviac sa podobá na typ A2c podľa T. Durdíka (1972, 5), typ 5 (Kempke 1991, 331), typ A1 A. Ruttkay (1976, 327), alebo typ F podľa V. Serdonovej (2005, 119–120) a v typológii B. Zimmermanna je označovaný ako typ 5-8 (2000, 64). B. Zimmermann uvádza, že výskyt daných typov hrotov v období vrcholného a neskorého stredoveku je sporadický (2000, 64–67)

a ich využitie sa spája s lovom divej zveri (Ruttkay 1976, 327–328). Daný hrot svojou hmotnosťou prekračuje hmotnosť hrotov určených pre strelbu z lukov (56 g), z čoho sa dá predpokladať, že patrí k hrotom kuší. Identický hrot bol nájdený v delovej bašte v roku 2015 (Blahová 2019, 22–23, 96). S daným typom sa na našom území nestretávame veľmi často (možno aj z dôvodu absencie ich publikovania) a doposiaľ nie sú mi známe analógie na tento druh hrotu s dlhým telom a krátkou tuľajkou.

Ďalšie exempláre patria do skupiny hrotov s trňom s romboickým až štvorcovým prierezom listu. Aj tu je možné vyčleniť dva základné typové varianty, pri ktorých maximálna šírka listu sa nachádza v tretine alebo v polovici dĺžky listu. V typologickom triedení sa dané typy hrotov nachádzajú v skupine B, typu 11 podľa A. Ruttkaya (1976, 331; 327), typu D 2-5 B. Zimmermanna (2000, 75–76), variantu 2 typu 78 podľa A. F. Medvedeva (1966, 79), typu A II podľa R. Krajica (2003, 186) a typ Alb podľa T. Durdíka (1972, 5). Celkovo ich možno charakterizovať ako hroty šípov, majúce pozdĺžny tvar alebo tvar vrbového listu, ktorých celková dĺžka sa pohybuje od 53 do 83 mm s hmotnosťou 10 až 20 gramov. Tieto hroty patria k najpočetnejšie zastúpeným typom zo Slovenska a Čiech, ktoré sú datované do obdobia 11.–14. storočia (Beljak a kol. 2014, 175; Kouřil–Prix–Wihoda 2000, 313; Příhoda 1932, 46; Ruttkay 1976, 331–332; Medvedev 1966, 80; Zimmermann 2000, 76). Ich používanie v širokom časovom rámci poukazuje na ich efektívnosť a bojovú funkciu (Krenn 1985, 50; Ruttkay 1976, 332).

Súčasťou vojenskej výzbroje sú guľovité projektily do palných zbraní. Z predchádzajúcich výskumov (2013–2016) pochádza 29 železných, 18 olovených, 7 kamenných a 5 keramických projektilov. Z výskumov z rokov 2018–2023 pochádza 19 projektilov, z toho 18 železných a jeden olovený projektil. Priemer oloveného projektilu je 10 mm a má ešte neopracovaný kříčok ako pozostatok po jeho odlievaní. Daný priemer P. Strzyż spája s mušketaťmi (2006, 101–102). Najvyšší počet projektilov tvoria železné gule a najčastejšie sa vyskytujúcim kalibrom je priemer s veľkosťou 10,0–13,5 mm (12 ks), ktoré je možné priradiť k pišťálam alebo ručniciam (Strzyż 2006, 101–102). Gule s priemerom od 21 do 25 mm (5 ks) pochádzajú z pol- alebo štvrt'hákovnic (Szymczak 2004, 43). Jedna železná guľa presahujúca priemer 30 mm patrí k munícii do hákovnice alebo ťažkej zbrani – tarasnice (Lugs 2002, 14; Szymczak 2004, 145). Celkovo je možné konštatovať, že doposiaľ na základe nájdených projektilov prevládajú ľahké ručné zbrane, ktorých používanie na hrade Hrušov možno datovať do 16. a 17. storočia.

Tri keramické guľôčky, majúce priemer 10 mm s hmotnosťou 5 gramov, a dve hlinené guľôčky s priemerom od 16 mm s hmotnosťou 8 gramov. Keramické guľôčky patria vo všeobecnosti do skupiny predmetov so širokospektrálnym použitím. Svoje využitie nájdu pri doskových hrách, interiérových a exteriérových hrách, v ich rôznych podobách (striedavé hádzanie guľôčkami na cieľ, na nakreslený kruh, do jamky v zemi alebo na drevenej doske) určených nielen pre dospelých, ale aj deti. Podobné guľôčky, ktoré sú súčasťou nálezov hradu Hrušov a ktoré sa odlišujú druhom použitej hliny, výpalom, spôsobom opracovania, metrickými údajmi (bielej, na povrchu a lome, farby s priemerom 19 mm; z červenej pálenej hliny s priemerom 15 a 14 mm), nemožno vylúčiť z „herného sveta“ obyvateľov hradu. U uvedených keramických guľôčok nie je možné potvrdiť a ani vylúčiť ich hernú funkciu, ale vzhľadom na spôsob ich opracovania a druh použitej keramiky, je ich možné skôr považovať za projektily do palných zbraní.

Jazdecký výstroj zastupujú tri tvarovo a veľkostne rozdielne železné ostrohy a dve ozubené kolieska. Ide o ostrohy s ozubeným kolieskom, aj keď v dvoch prípadoch, žiaľ, absentujú. Na základe typovo-chronologického triedenia neskorostredovekých a včasnónovovekých ostrôh z územia Slovenska P. Koňšovou (2007) možno obe ostrohy zaradiť do obdobia záveru 14. až prvej polovice 15. storočia. Pre toto obdobie sú typické ostrohy s dlhším bodcom a výraznejším ohnutím ramien ukončených oválnou platničkou s dvomi malými očkami (Koňšová 2007, 262). Z predchádzajúcich rokov archeologických výskumov z hradu pochádza osem ostrôh s kolieskami a dve ozubené kolieska (Blahová 2019, 36–38).

Ďalšími predmetmi, ktoré tvorili súčasť konského postroja, sú podkovy. Z hradu Hrušov hradu sú dosiaľ známe tri celé podkovy a 26 fragmentov rôznych veľkostí (Blahová 2019, 39–41).

Z výskumov z rokov 2018–2023 pochádza jedna polovica podkovy (sonda 1/2018) s úzkym, oválne tvarovaným vnútorným okrajom. Zachovaný ozub je pomerne krátky a vodorovne napojený na spodok ramena. Viditeľné sú aj tri otvory pre podkováky. Uvedený nález možno zaradiť na základe typológie P. Baxu (1982, 496) do typu II, resp. podľa J. Kaźmierczyka (1978, 77, 78) do typu IV/2. Z hľadiska datovania ide o bežne rozšírený typ vyskytujúci sa od vrcholného stredoveku (od prvej polovice 13. storočia) až do novoveku, resp. až do 19. storočia. Najčastejšie sa však s nimi stretávame v 14. a 15. storočí (Baxa 1982, 497; Chmielowiec–Kašpar–Zdaniewicz 2013, 288, 289; Kaźmierczyk 1978, 77, 78; Vích–Žákovský 2012, 103, 105).

K súčasťam konského postroja môžeme priradiť aj fragment železného zubadla, nájdeného v sonde 13C/2023. Je dvojdielne a skladá sa z dvoch ramien spojených stredovým kĺbom. Obe ramená boli ukončené postrannými krúžkami. Tento typ zubadiel, ktorý uvádzajú vo svojej klasifikácii tohto typu predmetov z obdobia stredoveku viacerí bádatelia (Měchurová 1984, 267, tab. I, typ II; Ruttkay 1976, obr. 75: typ II), sa objavuje už od doby halštatskej prakticky až dodnes (Chmielowiec–Kašpar–Zdaniewicz 2013, 286; Jakubčinová 2016, 290). V našom prípade možno vrstvu s obsahom zmieneneho zubadla zaradiť na základe nálezov keramiky do 16.–17. storočia.

K predmetom každodennej potreby možno zaradiť aj súčasti odevu hradných obyvateľov. V nálezovom súbore z hradu Hrušov sú zastúpené tromi opaskovými prackami lichobežníkového tvaru, z ktorých jedna má pohyblivý čap umiestnený na jednej z dlhších strán. Z predchádzajúcich výskumov je známych 38 praciek rôznych tvarov a veľkostí (Blahová 2021, 46–57). Dve pracky lichobežníkového tvaru a s trňom typu II.A2 sú známe od konca 14. storočia s výskytom v 15. a 16. storočí a bývajú častým nálezom na mnohých archeologických lokalitách (Krabath 2001, 132; Ruttkay 1989, 364; Zůbek 2002, 21; Wachowski 1999, 67). Tento typ praciek je široko špecifikovaný buď ako súčasť konského postroja, ochrannej zbroje (Egan–Pritchard 2002, 53–54), vojenského opasku (Wachowski 1984, 21), spínania opaskov u mužov a žien (Ward-Perkins 1993, 277), opaskov s mečmi, vakov na sedlách, cestovných tašiek (Egan–Pritchard 1991, 53). Lichobežníkovú pracku s čapom možno zaradiť k typu 1.7D (Egan–Pritchard 1991, 95). Tieto čapy sa vyskytujú zatiaľ iba na železných rámoch, čo dokladá aj tento nález. Čap umožňoval ľahší pohyb opaska v pracke a boli odzrkadlením módných trendov v Európe, postupne sa šíriacich v 15. storočí (Egan–Pritchard 2002, 54; Ruttkay 1989, 364). Na základe stratigrafie nálezov možno pracky z hradu Hrušov datovať do 15. a 16. storočia.

K súčasťam odevu je možné ďalej zaradiť aj pásikový uzatvorený prsteň s hlavou a chýbajúcim butónom (obr. 10:8). Prsteň bol vyrobený odlietaním, na jeho hlave sa vyskytujú štyri zrnká, ktoré pôvodne držali vsadené očko. Očko bolo umiestnené technikou odkrytého zasadenia, pri ktorom sa kameň alebo sklo vsádza priamo do základného materiálu prsteňa a upevňuje sa pomocou zrníek. Zrnká sú tvorené vypichovaním rydlom alebo brúsením materiálu a po osadení kameňa alebo skla sa naň natláčajú. Technologicky podobný prsteň bol nájdený na hrade Hrušov počas archeologického výskumu v roku 2015. V našom sledovanom súbore majú prstene po štyri zrnká, umiestnené oproti sebe (Blahová 2021, 19). Prsteň z hradu Hrušov možno zaradiť do obdobia druhej polovice 13. storočia až do 16. storočia. Prstene s očkom patria medzi obľúbené tvary prsteňov aj v období stredoveku a novoveku (Egan–Pritchard 1991, 326–327), čoho dokladom je aj dobové výtvarné umenie. K bližšiemu určeniu datovania v tomto prípade dopomohla aj technika výroby hlavy prsteňa. Používanie zrníek je chronologicky staršou metódou ako používanie krapní pri upevnení očka, či už skleneného alebo vyrobené z polodrahokamu (Blahová 2021, 24).

3.4 Mince

Z výskumov z rokov 2018–2023 pochádza 19 mincí. Z nich najväčší význam majú dve mince pochádzajúce zo záveru 13. storočia. Ide o uhorskú napodobeninu viedenského fenigu razenú po roku 1272 (Rakúsko, Přemysl Otakar II. (1251–1276), Viedenské Nové Mesto, averz: hlava kráľa

Obr. 10. Hrad Hrušov, výber drobných predmetov. 1 – fragment opracovanej kosti s rytou výzdobou (mierka a); 2 – kostný predmet; 3 – kostená rukoväť; 4 – fragment skleneného terčika; 5 – bronzová pracka; 6 – bronzový prsteň; 7 – strieborná minca; 8 – železná pracka; 9–10 – železné hroty šípov s tuľajkou; 11 – strieborná minca; 12–13 – železné hroty šípov s trňom; 14 – fragment štiepanej industrie; 15 – kamenný brúsik; 16 – zlomok mlecieho kameňa; 17 – kamenná guľa (mierka b). Foto M. Bielich.

Abb. 10. Burg Hrušov, Auswahl an Kleingegenständen. 1 – Fragment eines bearbeiteten Knochens mit Ritzverzierung (Maßstab a); 2 – Gegenstand aus Knochen; 3 – Griff aus Knochen; 4 – Glasscheibenfragment; 5 – Bronzeschließe; 6 – Bronzering; 7 – Silbermünze; 8 – Eisenschließe; 9–10 – Eisenpfeilspitzen mit Tülle; 11 – Silbermünze; 12–13 – Eisenpfeilspitzen mit Dorn; 14 – Spaltindustriefragment; 15 – Schleifstein; 16 – Mahlsteinfragment; 17 – Steinkugel (Maßstab b). Foto M. Bielich.

medzi dvomi halúzkami, reverz: bez razby, striebro: 10 mm, 0,287 g, typu Koch B 180 (Koch 2004, 25) a banský denár Štefana V. (1270–1272), razený pre slavónskych bánov v zastúpení kráľa (averz: nápis MONETA REGIS P SCLAVONIA, v kruhu obklopenom perlovcom je kuna, nad ňou a pod ňou sú šesťcípe hviezdy ukončené guľôčkami. Reverz: Uprostred je dvojkriž, po jeho stranách sú ľalie a písmená S R. Pri jeho základni sú oproti sebe profily kráľa a kráľovnej. V hornej časti sa po pravej strane nachádza polmesiac s ľaliou uprostred a po ľavej strane šesťcípa hviezda (striebro: 15 mm). V období obehu spomínaných mincí nie sú doložené žiadne písomné informácie týkajúce sa existencie hradu Hrušov. Nález uhorskej napodobeniny vienedského fenigu by sa dal stotožniť s prípravnými, realizačnými a stavebnými prácami pri výstavbe hradu. V priebehu 13.–14. storočia sa fenigy popri domácich uhorských denároch a obloch stali druhým hlavným obeživom. Patrili nielen k veľmi kvalitným stredoeurópskym platidlám, ale aj k mene, ktorá bola s obľubou a pomerne široko falšovaná (Hunka 2010, 88). Nálezy z Uhorska a zo Slovenska potvrdzujú, že v menových pomeroch súbežne obiehali originály a ich uhorské napodobeniny, ktoré na dlhé desaťročia výrazne ovplyvnili menové pomery (Hunka 1996, 129–136). Po ich masívnom prieniku do západného Uhorska sa ich snažil po roku 1272 vytlačiť Ladislav IV. (1272–1290; Hunka–Budaj 2008, 24–26). Z prostredia hradov sú známe uhorské napodobeniny vienedských fenigov Přemysla Otakara II. z Pustého a Plaveckého hradu (Čambal et al. 2021; Hunka 2018, 182).

Naopak, obbeh banských denárov Štefana V. (kat. 2; tab. I:2) nebol na Slovensku intenzívny. Uvedené mince sa produkovali v Slavónsku po roku 1255 a razili sa v mincovni Záhreb, kde sa nachádzali bohaté ložiská striebra. V prameňoch sa najskôr označovali ako záhrebské denáre (napr. v roku 1260 sú takto spomínané ako denarium Zagrabiensis). Približne po roku 1272 sa uvádzajú ako bánske denáre, čiže denarii banales (Hóman 1916, 335, 336). Obbeh bánskych denárov sa sústredil prevažne do južných oblastí Uhorska, najmä dnešného Slovinska, Chorvátska, južného a západného Maďarska (Székely 1980, 141–149). Nálezy bánskych denárov na hradoch sú ojedinelé. Jedným z doteraz publikovaných je nález zo Spišského hradu (Zozuláková 1987, 294; Kolníková–Hunka 1994, 108, č. 233) a z hradu Teplica (Čambal et al. 2022, 413, 417). Aj napriek nálezu pokladu medzi obcami Slovenský Grob a Viničné na JZ Slovensku, pozostávajúceho zo siedmich bánskych denárov (Budaj–Hunka 2018, 158 č. 446; Hunka–Budaj 2005, 41, č. kat. 18), mincí z Trnavy (Kolníková–Hunka 1994, 112, č. 250), Cíferu-Pácu alebo zo Zemného-Gúg v okrese Nové Zámky (Budaj–Hunka 2018, 164, č. 166, 470 a 480) sa tu nikdy nestali trvalou súčasťou menových pomerov. Ich existencia na našom území môže poukazovať na kontakty, obchodné či spoločenské, určitých skupín ľudí žijúcich alebo pôsobiacich na území Uhorska, Chorvátska a Slavónska.

Význam uvedených mincí spočíva v tom, že sú dôležité pre datovanie počiatku hradu, ktorý donedávna nebol úplne jasný. Spadajú totiž do obdobia pred prvou písomnou zmienkou z roku 1293, ktorá je považovaná za falzum (Lukačka 1982, 135; 1993, 32). Je pravdepodobné, že poukazujú na existenciu hradu ešte pred prvou písomnou zmienkou a pochádzajú z obdobia jeho možnej výstavby. Obe mince patria k ojedinelým nálezom z hradu Hrušov, pri ktorých však musíme počítať s ich dlhším obedom, čím k ich uloženiu alebo strate mohlo prísť aj niekoľko desaťročí po ich vyrazení. Ich výskyt v oblasti juhozápadného Slovenska v období výprav Přemysla Otakara II. patrí k dôležitým dokladom pohnutých pomerov na začiatku 70. rokov 13. storočia (Budaj 2008, 83–89).

Zostávajúci súbor mincí je datovaných do obdobia 15. až začiatku 18. storočia. Najväčšiu prevahu majú mince domácej Uhorskej razby s nízkou nominálnou hodnotou. Ide o denár z roku 1441 Vladislava I., denár Ladislava V. (1453–1457), denáre 1458–1460 Mateja Korvína (1458–1490), denáre Ferdinanda I. (1526–1564), denár 1527 Ján Zápoľský (1526–1540), obolus 1594 Rudolf II. (1576–1608), 10-poltura 1706 František II. Rákoczi (1703–1711), poltura 1707 František II. Rákoczi (1703–1711). Medzi mince cudzej razby patrí jednostranný biely peniaz bez letopočtu Ferdinanda I. (1526–1564) razený v Kutnej Hore a grešla z roku 1670 Mária Terézia (1740–1780) razená v Prahe.

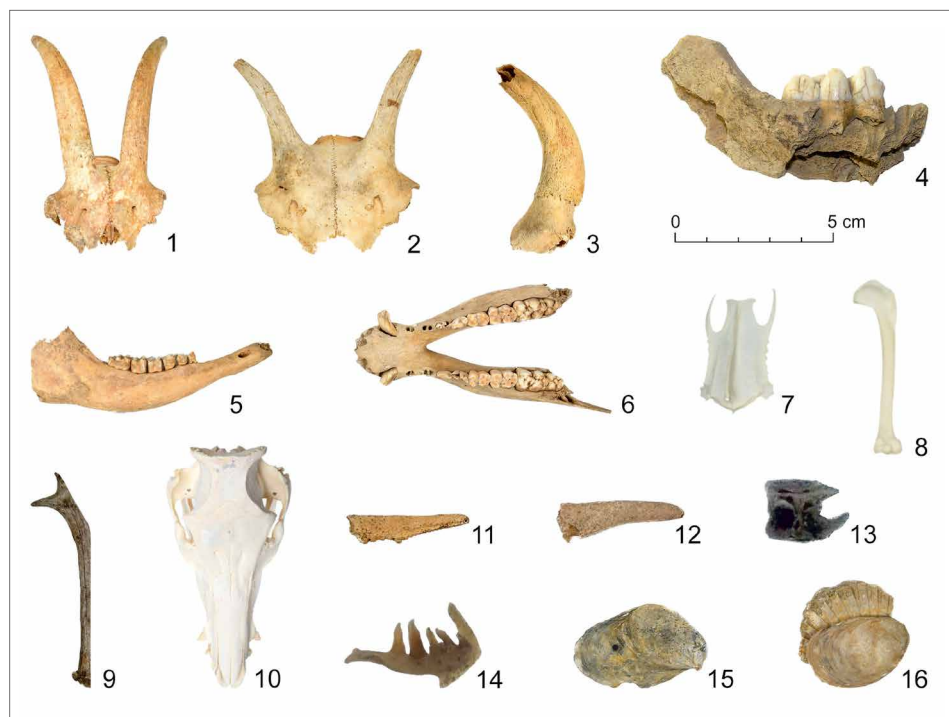
3.5 Kamenná industria

Medzi predmety každodennej potreby obyvateľov hradu Hrušov môžeme zaradiť aj nález fragmentu kamenného brúsika (obr. 10:15). Fragment má napriek pravidelnému doštičkovitému vzhľadu mierne zúženú šírku a zmenšenú hrúbku pri okraji, ktorý je na jednom konci zlomený. Obdĺžniková pracovná plocha brúsika je mierne vypuklá, prierez zlomu je obdĺžnikový a zachovaný koniec je šikmo zrezaný. Zúžená druhá časť konca vznikla obrúsením. Brúsik je vyrobený zo strednozrnného vápniteho pieskovca pochádzajúceho z Bánovskej pahorkatiny alebo Hornonitrianskej kotliny. Stopy používania boli sledované optickým mikroskopom pri 10-násobnom zväčšení. Podarilo sa určiť trasologické stopy v podobe plochých oderov a konkávneho zbrúsenia zvažujúceho sa smerom k zúženému koncu. Na základe typologického systému trasologických stôp vytvoreného K. Sundberghovou (1976, 16–21) je možné daný brúsik identifikovať ako brúsik slúžiaci na dobrúsenie ostria nožov a drobných ostrých nástrojov.

Nie je možné vylúčiť ani fakt, že mohol slúžiť aj na brúsenie hrotov šípov alebo iných drobných kovových predmetov. Brúsik svojou veľkosťou patrí k väčším typom brúsikov, ktoré mohli byť zavesené v puzdre na opasku, alebo uložené v ľahko dostupnom mieste ľubovoľného objektu hradu.

3.6 Zvieracie kosti

Zvieracie kosti boli analyzované iba čiastkovo. Identifikovali sme kosti domácich cicavcov ako tur domáci, sviňa domáca, koza, ovca (obr. 11:1–3), domácich vtákov (sliepka, kačica, hus (obr. 11:7, 8). Samostatnú skupinu predstavujú lovené zvieratá, zatiaľ sme určili iba srnca hôrneho

Obr. 11. Hrad Hrušov, nálezy zvieracích kostí. Foto S. Blahová.

Abb. 11. Burg Hrušov, Tierknochenfunde. Foto S. Blahová.

(obr. 11: 9). Zaujímavú skupinu nálezov predstavujú vodné živočíchy: ryby, raky a lastúrniky (obr. 11:11–16). Všetky predmetné kosti pochádzajú z novovekých vrstiev.

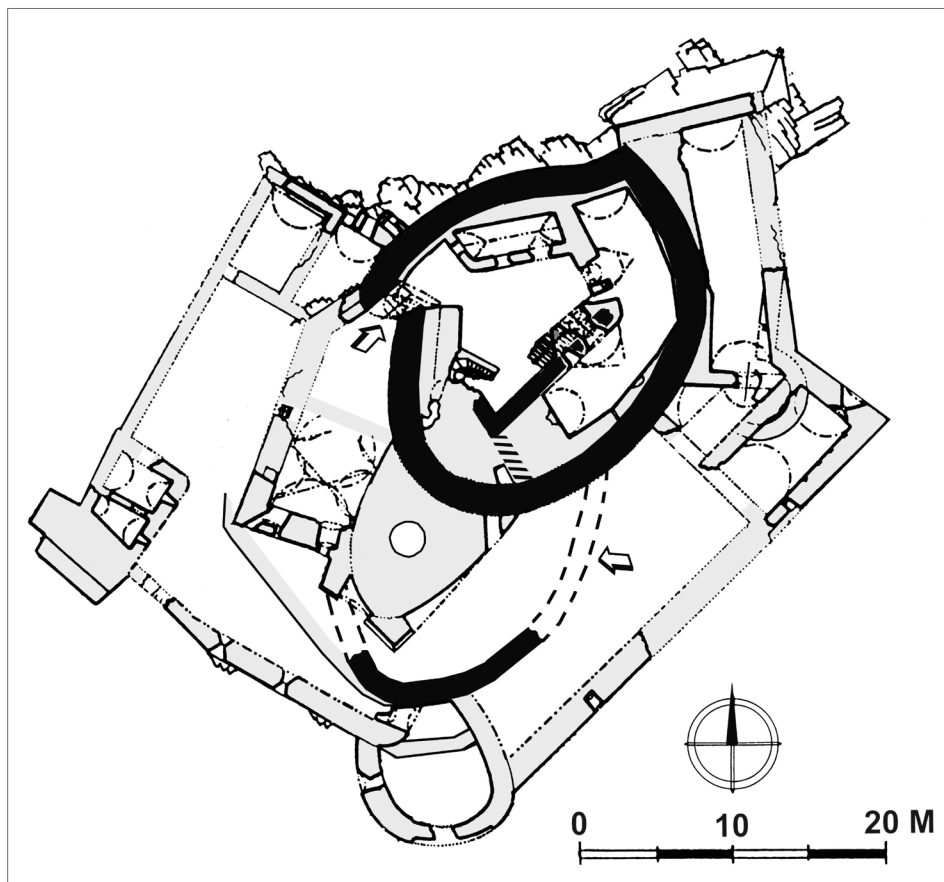
4 Vyhodnotenie výsledkov architektonicko-historického výskumu

V rokoch 2018–2023 sa pokračujúci architektonicko-historický výskum zamerlal na analýzu archeologicky odkrývaných murovaných konštrukcií, ako aj na ďalšie nadzemné konštrukcie hradu, ktoré boli postupne sprístupňované z lešenia v procese pokračujúcej konzervácie pamiatky. Na tomto mieste prezentujeme len čiastkové výsledky analýzy archeologicky odkrývaných stredovekých architektúr v kontexte s doterajšími poznatkami archeologického výskumu a priebežne získavanými poznatkami z výsledkov výskumu nadzemných murovaných konštrukcií.

Ako bolo vyššie spomenuté, výskumy sa v uvedenom období sústredili na plochu prvého predhradia, a preto ich prínosom bolo hlavne spresnenie a prehĺbenie poznatkov o vývoji vonkajšieho opevnenia stredovekého hradu a o postupne sa formujúcej zástavbe na ploche dnešného prvého predhradia. Poznatky k celkovej podobe hradného jadra a vývoju jeho vnútornej zástavby budú prezentované na inom mieste. Tu len spomenieme, že v súlade s doterajšími poznatkami malo najstaršie hradné jadro podobu bezvežového hradu oválneho pôdorysu s osami 26 a 22 m, ktorého obrana sa koncentrovala na obvodový hradbový múr s hrúbkou okolo 1,7 m. Hlavný vstup sa nachádzal v záhybe obvodovej hradby na západnej strane, kadiaľ sa do hradného jadra vstupuje dodnes (obr. 12). Napriek neskorším rozsiahlym prestavbám sa podarilo odkryť úroveň ústupku ochodze v juhovýchodnom úseku obvodového múru, ktorý pôvodne dosahoval výšku okolo 10 m. Z vnútornej zástavby, ktorá sa postupne formovala okolo malého centrálného nádvorja, sa ako najstarší identifikoval dvojkrídlový objekt v juhovýchodnom obvode nádvorja, neskôr zahrnutý do viackrídlového stredovekého paláca.

Pravdepodobne s najstarším ranogotickým hradným jadrom časovo súvisí aj fragment hradbového múru najstaršieho predhradia, identifikovaný v južnom priestore dnešného prvého predhradia v sondách č. 12A, 12B a 12D. Základ múru s hrúbkou 135 cm so stáčajúcim sa pôdorysom a doteraz odkrývanou dĺžkou 13 m bol zachytený vo vzdialenosti 11 m od južného obvodu pôvodného hradného jadra. Svojím priebehom na juhozápade lemoval okraj skalnej šijovej priekopy, oddeľujúcej hrad od juhozápadne pokračujúceho skalného hrebeňa. Archeologická sondáž zatiaľ nepriniesla nálezy umožňujúce datovanie tohto hradbového múru a nebol zatiaľ zistený ani spôsob jeho napojenia na hradné jadro. Z celkového doteraz odkrývaného priebehu múru a jeho stratigrafického vzťahu k mladším úpravám možno predpokladať, že vymedzoval prístupnú predhradie s pravotočivou a mierne stúpajúcou prístupovou cestou ústiacou do hradného jadra (obr. 12).

Doteraz sa datovanie najstarších murovaných konštrukcií hradného jadra opieralo o jeho dispozično-typologické zaradenie medzi bezvežové hrady s tzv. obalovým múrom a o prvú známu nepriamu zmienku o hrade v listinnom falze z roku 1293. Na základe týchto východísk a na základe mladších historických písomných prameňov sa usudzovalo o výstavbe hradu najneskôr koncom 80. rokov 13. storočia, a to iniciatívou Matúša Čáka Trenčianskeho (Bóna–Lukačka 2002, 251; Bóna–Tihányiová 2015, 7, 24). Avšak novší podrobnejší výskum ďalšieho strážneho objektu na území panstva pripúšťal spolu s numizmatickými nálezmi z hradu aj predpoklad jeho skoršieho založenia v závere 70. rokov 13. storočia (Bóna–Barta 2012, 398; Bóna–Matejka–Barta–Choma 2022 v tlači). K spresneniu datovania výstavby hradu prispel až posledný dendrochronologický výskum M. Chomu v roku 2023, zameraný okrem iného aj na dva dubové konštrukčné trámy v ranogotickom murive vstupnej časti hradu. Najpresnejší výsledok prinieslo datovanie výrubu stromu pre zhotovenie jedného z uvedených trávov medzi roky 1273–1278 (Choma 2023, 3–5). Týmto zistením sa umožnilo definitívne potvrdiť vyššie uvedený predpoklad a zaradiť výstavbu hradu už do druhej polovice 70. rokov 13. storočia. Zároveň sa tým spresnila aj otázka stavebníka hradu, ktorým v tomto období mohol byť kráľovský stolník Štefan Čák, ktorý si už v priebehu 70. rokov na území Tekovskej župy vytváral majetkovú doménu a stal sa tiež majiteľom susedných

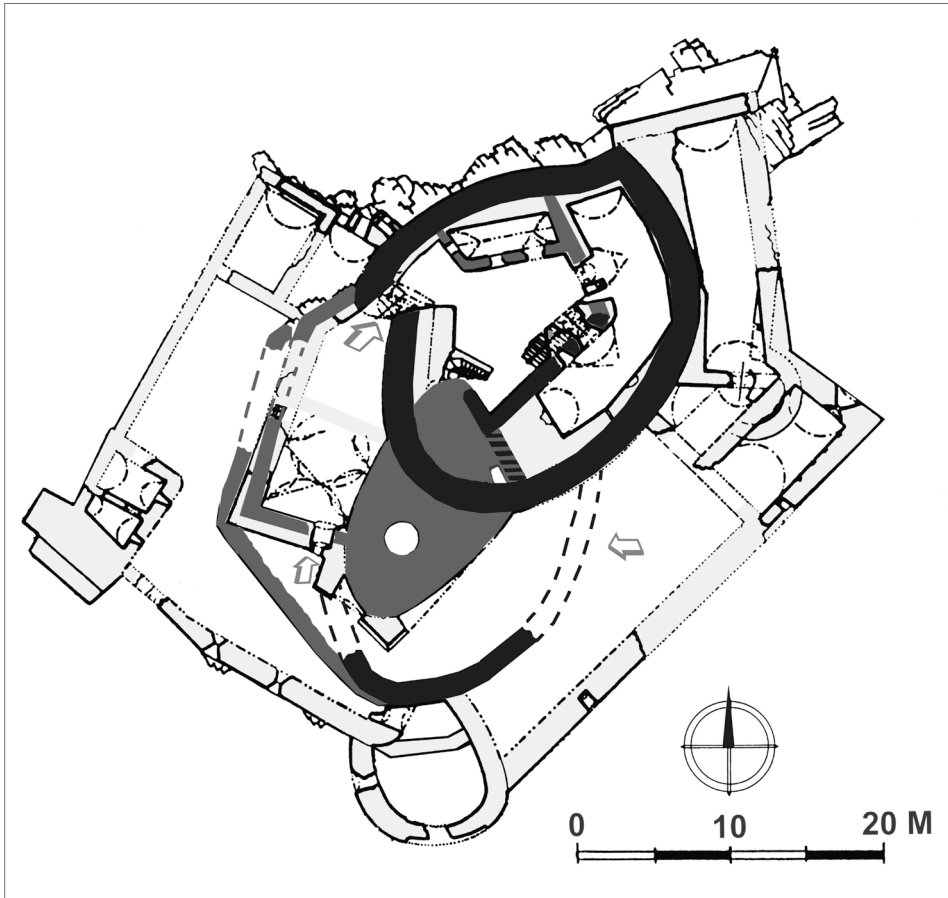

Obr. 12. Hrad Hrušov, pôdorys s vyznačením ranogotických murív (čiernie). Zameranie a kresba M. Bóna.

Abb. 12. Burg Hrušov, Grundriss mit eingezeichneten frühgotischen Mauern (schwarz). Vermessung und Zeichnung M. Bóna.

Topoľčianok a Veľkých Uheriec. Po jeho smrti a úmrtí jeho bratov Matúša II. a Petra Čákovcov ich tunajšie majetky zdedili Petrovi synovia Matúš III. Čák (Trenčiansky) s bratom rytierom Čákom (Lukačka 2016, 25–26). Z nich Matúš Trenčiansky vystupuje ako majiteľ Hrušovského hradu aj v prvej hodnovernej listine o hrade z roku 1316, v ktorej sa spomína Matúšov kastelán Ladislav. Či s uvedeným vznikom hradného jadra možno spájať aj vznik murovaného opevnenia predhradia, preveri pokračujúci archeologický výskum.

Z mladších vrcholnogotických konštrukcií bola na ploche dnešného prvého predhradia identifikovaná úprava opevnenia ranogotického predhradia a jeho rozšírenie západným smerom. Predpokladáme, že k tomu došlo v súvislosti s výstavbou novej veže v hradnom jadre, ktorá svojím pôdorysom zaberala aj veľkú časť plochy pôvodného predhradia (obr. 13). Veža nezvyčajného a nepravidelného oválneho pôdorysu max. dĺžky 17 m a šírky 10 m bola včlenená do juhozápadného obvodu opevnenia jadra tak, že predstupovala smerom von 9 m a do samotného jadra bola zasunutá v dĺžke 8 m, zaberajúc časť staršej zástavby. Svojou pozíciou tak zo strany stúpajúceho skalného hrebeňa kryla zástavbu hradného jadra a voči náporu striel bolo jej čelo opatrené tupouhlým zahrotením vyskladaným z tufových kvádrov. V plnej murovanej podnoži veže sa zachoval malý kruhový interiér priemeru 2,2 m a odpadová šachta. V dôsledku mladších

Obr. 13. Hrad Hrušov, pôdorys s vyznačením vrcholnogotických murív (tmavosivé) a ranogotických murív (čierna). Zameranie a kresba M. Bóna.

Abb. 13. Burg Hrušov, Grundriss mit eingezeichneten hochgotischen (dunkelgrau) und frühgotischen Mauern (schwarz). Vermessung und Zeichnung M. Bóna.

prestavieb sa z obytného vyvýšeného podlažia veže zachovali len nepatrné zvyšky obvodového múru, kúreniska a okenného výklenku s murovanými sedadlami. Nad týmto podlažím možno vzhľadom na dimenziu múrov predpokladať ešte minimálne dve ďalšie podlažia.

Keďže veža by sa svojím pôdorysom takmer dotýkala západného úseku staršieho opevnenia predhradia a znemožnila by jeho priechodnosť, bol tento úsek asanovaný a opevnenie posunuté ďalej na západ. Postupným archeologickým odstraňovaním sutinových zásypov sa v juhozápadnom priestore dnešného predhradia odkryli úseky uvedeného novšieho vrcholnogotického opevnenia predhradia, ktoré malo zalamovaný priebeh a v podobe vonkajšej plenty sa napojilo na ponechaný zvyšok staršieho juhozápadného úseku ranogotického opevnenia. Pokračujúc od miesta napojenia smerom na severozápad sa nový samostatný hradbový múr priamo napájal na strmo opracovanú skalnú stenu staršej šijovej priekopy a následne po zalomení na sever pokračoval k vstupu do hradného jadra. Pred vstupom do jadra nový hradbový múr vymedzil rozšírenú plochu priechodného predhradia s celkovou šírkou 6 m a dĺžkou 15 m, ktorá bola pravdepodobne už v 14. storočí odčlenená deliacim múrom od južnej a východnej plochy predhradia. Prístupová cesta sa

tak po prekonaní prvej brány, predpokladanej v severovýchodnej časti predhradia, pravotočivo stácala pod vežou a vyústila k druhej bráne v deliacom múre. Po jej prekonaní cesta vyústila do širšej západnej časti predhradia, v ktorej možno predpokladať aj drobnú hospodársku zástavbu. Archeologicky sa dodnes podarilo odкрыť vonkajšie líca dolnej zachovanej úrovne obvodového múru predhradia, a to na južnej i západnej strane a architektonicko-historickým výskumom tiež zvyšky mladšej brány v deliacom múre, ktorý bol neskôr začlenený do južného obvodového múru renesančného západného paláca. Torzálné zachované úseky nového opevnenia predhradia a veľký objem tunajších mladších dostavieb, neumožnili zatiaľ detailne zmapovať a presnejšie časovo zaradiť opísané murivá. Rovnako aj v priestore hradného jadra sa na úrovni dnešného poznania dá len predpokladať, že po výstavbe dominantnej veže došlo už v priebehu 14. storočia k rozšíreniu obvodovej palácejvej zástavby aj na východnej a severnej strane nádvorja (obr. 13).

Pre presnejšie datovanie opísaných úprav nemáme zatiaľ spoľahlivejší datovací materiál. Dávnejšie sa usudzovalo, že výstavba veže so zahroteným čelom mohla súvisieť ešte s Čákovskou stavebnou aktivitou pred rokom 1321 a s importom britových veží na hrad Hrušov i na neďaleký Oponický hrad z územia Moravy (Menclová 1973, 407–408; Bóna 1994, 5; 1994a, 219; Bóna–Lukačka 2002, 251). Avšak neskoršie výskumy prítomnosť takejto veže na Oponickom hrade vylúčili (Bóna–Repka–Sater 2017, 16–17) a vzhľadom na skutočnosť, že Matúš Čák Trenčiansky od roku 1285 sídlil na Uhrovskom hrade a následne od roku 1296 na Trenčianskom hrade, javí sa menej pravdepodobné, že by opísané rozsiahle prestavby zdedeného malého strážneho Hrušovského hradu inicioval práve on. Ich realizácia by sa dala viac očakávať v neskoršom období, po polovici 14. storočia, kedy význam hradu vzrástol v dôsledku rozvoja ťažby zlata na území hradného panstva a kedy bol v rukách kráľovských kastelánov a významných šľachtických rodov (Bóna–Lukačka 2002, 255). Viac informácií o opísaných vrcholnogotických prestavbách, vrátane ich časového zaradenia, možno očakávať len od pokračujúceho výskumu.

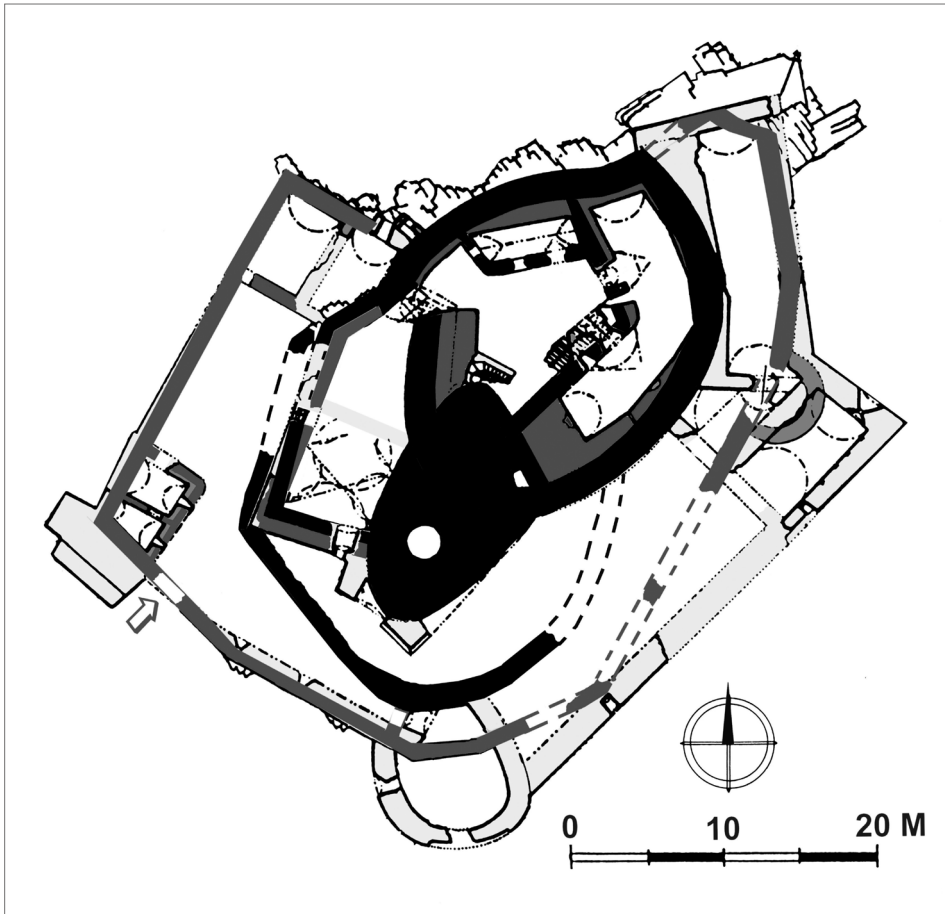
Archeologické výskumy na ploche dnešného prvého predhradia priniesli aj nové zistenia o zdokonaľovaní vonkajšieho opevnenia hradu v 15. storočí. Okrem severnej strany, kde bol hrad chránený strmými skalnými zrázmi, bolo hradné jadro i predhradie obkolesené ďalším prstencom murovaného opevnenia. Nový parkánový múr s hrúbkou 75–90 cm mal mierne zalamovaný priebeh a vymedzoval medzi hradbovým múrom predhradia a hradbovým jadrom priestor obranného parkánu so šírkou 2–7 m (obr. 14). Jeho severovýchodný úsek bol identifikovaný pri výskume prízemnia východného paláca v roku 2016, juhovýchodný úsek bol zachytený pásovými archeologickými sondami S4, S6 a S7 a južný úsek sa odkryl po odstránení sutín v interiéri trištvrtelcovej delovej bašty, ktorou bola časť parkánu v 16. storočí zastavaná. Práve v tomto južnom a najužšom úseku parkánu bola odkrytá aj jeho deliaca stena s malou bráňkou, regulujúcou pohyb parkánom. Od tohto miesta pokračoval juhozápadný rovný úsek parkánového múru v dĺžke 24 m po vnútornom svahu staršej skalnej šijovej priekopy. Na západnom konci sa múr zalomil na severovýchod a v západnom susedstve staršieho predhradia vymedzoval najnižšie položenú časť parkánu s dĺžkou 24 m a šírkou do 5 m. V tejto časti bola súčasne s múrom vybudovaná aj menšia murovaná stavba obdĺžnikového interiéru 6 × 4 m, situovaná do severozápadného kúta parkánu. O jej predpokladanej hospodárskej funkcii a celkovej podobe nám zachované zvyšky nadzákladových múrov už veľa nevytvádzajú, archeologickou sondou S2 sa podarilo odkryť prah vstupu z nádvorja parkánu, druhotne využívajúci opracované kamenné kvádre. O niečo neskôr bola podobná stavba lichobežníkového pôdorysu 6 × 5–6 m pristavaná aj do juhozápadného kúta parkánu. Dodnes sa z nej zachoval dvojpriestorový suterén prevetrávaný štrbinovými otvormi, prístupný od severovýchodu z priestoru parkánu. Opísaná zástavba západnej časti parkánu bola voči susednému priechodnému predhradiu situovaná o cca 5 m nižšie, pričom zvyšná plocha priechodného parkánu plynulo stúpala východným a severným smerom.

Nateraz nie je zodpovedaná otázka situovania pôvodnej vstupnej brány do parkánu. Mohla byť situovaná v menej preskúmanom juhovýchodnom úseku parkánového múru pod predpokladanou pôvodnou bránou vo východnom hradbovom múre predhradia, alebo sa mohla nachádzať aj v mieste dnešného vstupu v západnom okraji juhozápadného úseku parkánového múru, čím by

sa prístupová cesta najprv dostala do najnižšej a najpriestrannejšej časti parkánu s prítomnosťou hospodárskych objektov, a smerujúc na východ by prechádzajúc parkánom a brámkou v deliacom múre plynulo stúpala ľavotočivým smerom až k predpokladanej bráne do predhradia.

Na samotnom parkánovom múre sa nezachovali žiadne strieľne alebo zvyšky cimburia a iba malé torzo špalety pri západnom nároží parkánu naznačuje prítomnosť možnej strieľne. Pre rámcové datovanie výstavby parkánového múru do 15. storočia poslúžilo dendrochronologické datovanie mladšej nadstavby juhozápadného úseku múru, datovanej do prelomu 15. a 16. storočia, ako aj najstarší zášypový materiál v západnej časti parkánu s náleziťmi zo 14.–15. storočia, súvisiaci s vyrovnaním svažitej plochy terénu (archeologické sondy S1 a S3).

Okrem výstavby parkánového múru sa na základe doterajších zistení v priebehu 15. storočia predpokladajú aj stavebné úpravy v predhradí a hradnom jadre. Ich presnejšie časové zaradenie zatiaľ nie je možné a len podľa subpozície týchto konštrukcií voči mladším renesančným prestavbám uvažujeme o ich neskorostredovekom pôvode. V priestore hradného jadra bola zachytená súvislá vnútorná plenta obvodového hradbového múru, ako aj vnútorná plenta obvodového múru

Obr. 14. Hrad Hrušov, pôdorys s vyznačením neskorogotických murív (tmavosivé) a starších ranogotických a vrcholgotických konštrukcií (čierna). Zameranie a kresba M. Bóna.

Abb. 14. Burg Hrušov, Grundriss mit eingezeichneten spätgotischen Mauern (dunkelgrau) und ältere früh- und hochgotische Konstruktionen (schwarz). Vermessung und Zeichnung M. Bóna.

veže, z ktorých realizácie možno predpokladať nadstavbu veže i palácových krídel. Podobne bol plentami zosilnený západný obvodový i deliaci múr západnej časti predhradia.

Opísané prestavby z 15. storočia nie je zatiaľ možné dať do súvisu s konkrétnymi majiteľmi hradu, keďže v tomto storočí hrad menil majiteľov veľmi často, bol aj dobýjaný a presné datovanie jednotlivých prestavieb nie je možné.

K najmladším zisteným neskorostredovekým úpravám patrila zmienaná nadstavba juhozápadného úseku parkánového múru, zakončená dreveným podsebitím. Z konštrukcie dreveného podsebitia sa zachovali lôžka pvzperných a konzolových trámoch, ako aj zvyšky driev konzolových trámov, zhotovených podľa dendrochronologického výskumu P. Bartu a M. Chomu z dubov vytáťých medzi rokmi 1492–1511, kedy bol hrad v rukách pánov z Mátraverebély a neskôr Vavrince Saltzera zo Záblatia (Bóna–Tihányiová 2015, 10–11).

Súčasná s nadstavbou juhozápadného úseku parkánového múru bola nadstavaná aj príľahlá stavba v juhozápadnom kúte parkánu. Po zosilnení múrov jej najnižšieho podlažia bola nadstavaná o ďalšie dve murované podlažia a pravdepodobne aj o najvyššie drevené podlažie s podsebitím. Tým vznikla náročná štvorpodlažná parkánová veža, dohliadajúca na vstupnú bránu do parkánu, ktorá bola v tejto časti situovaná najneskôr koncom stredoveku.

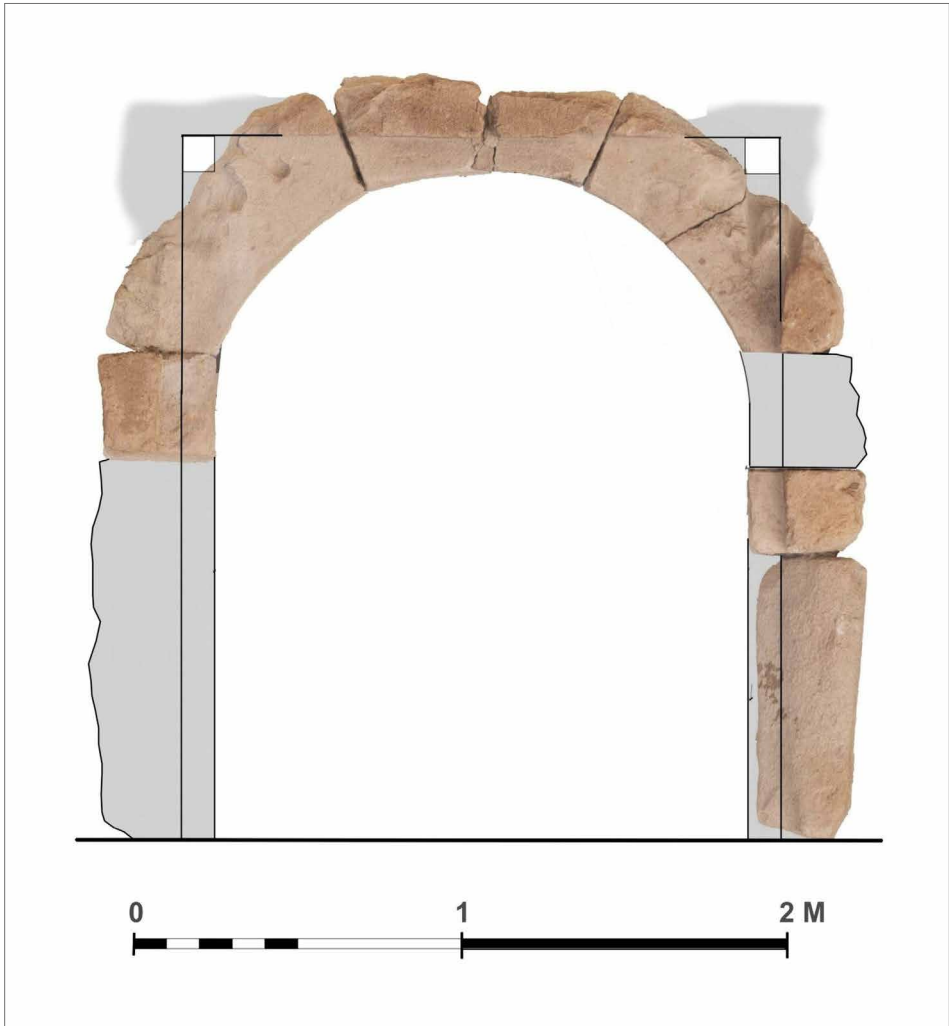
Pravdepodobne ešte na sklonku stredoveku bola k východnému úseku parkánového múru zvonka pristavaná menšia polvalcová vežička s vonkajším priemerom 6 m, zachovaná len v rozsahu najnižšieho podlažia, neskôr obmurovaného renesančným juhovýchodným palácom.

Ďalšie neskorostredoveké úpravy v predhradí súviseli so statickým zabezpečením hlavnej veže. Nad bránu v deliacom múre predhradia bol architektonicko-historickým výskumom identifikovaný masívny oporný pilier siahajúci do výšky 14 m a podopierajúci západný obvod veže, čo spolu s dodnes viditeľným vyklonením juhozápadného obvodu veže prezrádza vážne statické problémy tejto dominanty hradného jadra. Z neskorších novovekých prestavieb vieme, že statické problémy veže sa nepodarilo stabilizovať, čo nakoniec v 16. storočí vyústilo do rozobratia horných podlaží veže a k podopreniu ponechanej vežovej podnože ďalšími dvomi piliermi. Niekdajšia hradná dominanta sa vtedy po prestavbe a znížení začlenila do obvodovej palácovej zástavby hradného jadra a výškovo sa s ňou zjednotila. S možným horným ukončením veže by mohli súvisieť aj početné masívne kamenné krakorce, zistené architektonicko-historickým výskumom v druhotnej polohe v nároží susedného západného renesančného paláca. Keďže palác vznikol následne po rozobratí veže, je možné, že krakorce niesli najvyššie vysunuté podlažie veže s murovaným podsebitím.

Najmladšie novoveké prestavby v priestore archeologicky skúmaného prvého predhradia tu z priestorových dôvodov neuvádzame. S nimi súvisí aj úprava hradnej brány v pôvodnom juhozápadnom úseku parkánového múru, ktorý sa po opätovnej novovekej nadstavbe funkčne prebudoval na hradbový múr dnešného prvého predhradia a starší úsek hradbového múru vrcholnogotického predhradia bol postupne asanovaný. Z prestavanej brány boli v priestore šijovej priekopy na ploche dnešného druhého predhradia nájdené opracované tufové články ostenia portálu s vpadlinou pre zdvíhací most (obr. 15). S prítomnosťou zdvíhacieho mostu korešponduje aj situovanie zvyšku severovýchodného mostného murovaného piliera, odkrytého spolu s ďalším pilierom v archeologickej sonde S13.

5 Záver

Archeologický výskum realizovaný v rokoch 2018–2023 sa zamerlal na tri časti hradu: západnú časť nádvorja prvého predhradia, juhovýchodný palác a vstup do prvého predhradia. V priestore západného nádvorja sme zachytili priebeh hradbového múru vrcholnogotického predhradia, ktorý bol neskôr obkolesený parkánovým múrom. Zdokumentovali sme vstup do obytnej budovy v severozápadnom nároží dnešného predhradia. Výskum v juhovýchodnom paláci síce už prebieha tri roky, no doposiaľ sa nám nepodarilo potvrdiť polohu a priebeh severozápadnej steny paláca a ani predpokladané pivnice pod palácom. V sondách sme na ploche paláca zdokumentovali priebeh

Obr. 15. Hrad Hrušov, ostenie portálu vstupnej brány. Fotogrametria I. Málek, úpravy M. Bóna.

Abb. 15. Burg Hrušov, Portallaubung des Eingangstors. Fotogrammetrie I. Málek, Bearbeitungen M. Bóna.

parkánového múru vo východnej časti hradného areálu. V sonde pred vstupom do predhradia sme identifikovali dva mostové piliere. Do dnešného prvého predhradia vzniknutého scelením staršieho predhradia s parkánom sa tak vstupovalo od juhozápadu po drevenom moste nesenom odkrytými piliermi, a to cez bránu, ktorej ostenie portálu bolo ucelene odkryté v sutinách pred vstupom.

Archeologický materiál získaný počas výskumu môžeme rozdeliť do dvoch chronologických skupín: materiál z vrcholného až neskorého stredoveku, ktorý sa koncentruje na západnom nádvorí, a novoveký renesančný materiál, pochádzajúci zo zásypových vrstiev juhovýchodného paláca.

Prebiehajúci architektonicko-historický výskum sa zamerlal na interpretáciu archeologicky odkrývaných murovaných konštrukcií a ich kontext s nadzákladovými konštrukciami hradnej

zrucaniny, sprístupňovanými postupne z lešenia v rámci prebiehajúcej súčasnej konzervácie. Napriek tomu, že poznanie vývoja hradného komplexu postúpilo za posledných 30 rokov výrazne vpred, zložitosť vývoja hradu, torzálny stav zachovania jeho konštrukcií i veľká miera ich znečistiteľnosti vplyvom historickej konzervácie v rokoch 1928–1930, komplikujú jednoznačnosť interpretácie mnohých nálezových situácií a pobádajú k potrebe pokračovať vo výskume zameranom na vybrané kľúčové časti tejto pamiatky.

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA 02/0017/24.

Pramene a literatúra

- ATLAS KRAJINY SR, 2002: Atlas krajiny Slovenskej republiky. Banská Bystrica – Bratislava 2002.
- BÁRTA, J., 1976: Výskumná správa č. 7668/76, uložená v Archíve AÚ SAV Nitra.
- BAXA, P., 1982: K vývoju podkúvania na Slovensku v 16.–17. storočí – Zur Entwicklung der Hufbeschläge in der Slowakei im 16.–17. Jahrhundert, AH 7, 495–498.
- BELJAK, J. a kol., 2014: Dolný hrad 2009–2014. Nitra – Zvolen.
- BIELICH, M.–SAMUEL, M., 2007: Kachlice. In: Březinová, G.–Samuel, M. a kolektív, Tak čo, našli ste niečo? Svedectvo archeológie o minulosti Mostnej ulice v Nitre, 79–90. Nitra.
- BLAHOVÁ, S., 2019: Vojenstvo na hrade Hrušov vo svetle archeologických prameňov. Bakalárska práca, UKF Nitra.
- 2021: Archeologické doklady odievania hradného obyvateľstva v stredoveku. Magisterská práca, UKF Nitra.
- BÓNA, M., 1994: Hrad Hrušov, Pamiatky a múzeá, č. 4, 5–7.
- 1994a: Stavebno-historický prieskum hradu Hrušov a metodický prístup k jeho konzervácii v r. 1928–1930 – Bau-historische Untersuchung der Burg Hrušov und die Methodik ihrer Konservierung in den Jahren 1928–1930, AH 19, 215–227.
- 2003: Katalógové heslo: Hrad Hrušov. In: Dejiny slovenského výtvarného umenia – Gotika (Buran, D., ed.), 585. Bratislava.
- 2003a: Konzervácia a prezentácia hradu Hrušov v rokoch 1928–1930 – Konservierung und Präsentation der Burg Hrušov in den Jahren 1928–1930, Monumentorum Tutela – Ochrana pamiatok 14, 79–94. Bratislava.
- 2007: Hostie – hrad Hrušov. Zámer a návrh sanácie najohrozenejších častí NKP. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre.
- 2012: Hostie – Hrad Hrušov, palác hradný východný a juhovýchodný. Architektonicko-historický výskum a návrh obnovy 2008–2012. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre.
- 2014: Hostie – Hrad Hrušov. Čiastkový architektonicko-historický výskum delových bást a hradbového múru I. predhradia. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre.
- 2014a: Stavebná podoba šľachtických sídel vrcholného stredoveku v oblasti Tribeča. Dizertačná práca, Katedra archeológie, FF UK, Bratislava.
- 2015: Hostie – Hrad Hrušov. Architektonicko-historický výskum PO hradbový múr I., stavba obytná a hradné nádvorie II. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre.
- 2019: Hostie – Hrad Hrušov. Doplnkový architektonicko-historický výskum juhovýchodného hradného paláca. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre.
- 2020: Hostie – Hrad Hrušov. Doplnkový architektonicko-historický výskum a návrh obnovy juhovýchodného paláca. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre.
- 2021: Hostie – NKP Hrad Hrušov. Doplnkový architektonicko-historický výskum archeologicky odkrývaných situácií. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre.
- 2022: Hostie – NKP Hrad Hrušov. Doplnkový architektonicko-historický výskum paláca hradného III. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre.

- 2023: Hostie – NKP Hrad Hrušov. Doplnkový architektonicko-historický výskum a návrh obnovy nádvorja hradného III., múru hradbového I. a stavby obytnej. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre.
- BÓNA, M.–BARTA, P., 2012: Výsledky architektonicko-historického a dendrochronologického výskumu Živánskej veže pri Jedľových Kostolňanoch – Die Ergebnisse der architektonisch-historischen und dendrochronologischen Untersuchung des Živánska-Turms bei Jedľové Kostolňany, *AH* 37, č. 2, 391–399.
- BÓNA, M.–LUKAČKA, J., 2002: Úloha hradov horného Ponitia a Požitavia pri obrane a osídlení územia do konca 14. storočia – Aufgabe der Burgen in der Gegend am Oberlauf der Flüsse Nitra und Žitava bei der Verteidigung und bei der Besiedlung dieses Gebiets bis Ende des 14. Jhs., *AH* 27, 239–268.
- BÓNA, M.–MATEJKA, M.–BARTA, P.–CHOMA, M., v tlači: Najnovšie poznatky o stavebných aktivitách Čákovcov na slovenských hradoch. In: Matúš Čák Trenčiansky 1321–2021 (Malo, M.–Michalík, T.–Pinďák, V., edd.). Trenčín.
- BÓNA, M.–REPKA, D.–SATER, P., 2017: Oponický hrad. Dejiny, výskum a obnova pamiatky. Nitra.
- BÓNA, M.–TIHÁNYIOVÁ, M., 2015: Hrad Hrušov. Sprievodca po zrúcanine hradu. Nitra.
- BRYCH, V., 1998: Hmotná kultúra stredovekej tvrze v Čechách. In: L. Svoboda a kol., *Encyklopedie českých tvrzí I*, XLVII–LXXXIII. Praha.
- BUDAJ, M., 2008: Vpády Přemysla Otakara II. na Slovensko vo svetle nálezov mincí, *Folia numismatica* 21 (2006–2007), 83–89.
- BUDAJ, M.–HUNKA, J., 2018: Nálezy mincí na Slovensku V/1. Bratislava – Nitra.
- ČAMBAL, R.–BUDAJ, M.–GROSSMANNOVÁ, D., 2021: Stredoveké a novoveké militária, súčasť výstroja a numizmatiké nálezy z Plaveckého Podhradia, *ZbSNM* 65, *Archeológia* 31, 249–344. <https://doi.org/10.55015/MTOL2519>
- ČAMBAL, R.–BUDAJ, M.–HRICA, J., 2022: Súbor nálezov z hradu Teplica, *ZbSNM* 66, *Archeológia* 32, 393–432. <https://doi.org/10.55015/QFEI8713>
- DAŇO, R., 2013: Hostie. Výskumná správa 2013/1, ulož. v Archíve KPÚ Nitra.
- 2014: Hostie. Výskumná správa 2014/1, ulož. v Archíve KPÚ Nitra.
- 2015: Hostie. Výskumná správa 2015 1/2, ulož. v Archíve KPÚ Nitra.
- DURDÍK, T., 1972: K problematice středověkých šipek v Československu, *Zpravodaj klubu vojenské historie* 2, 4–6; 3, 5–9.
- EGAN, G.–PRITCHARD, F., 1991: *Dress Accessories c. 1150 – c. 1450*. London.
- 2002: *Dress Accessories, c. 1150 – c. 1450 (Medieval Finds from Excavations in London)*. London.
- FOTTOVÁ, E., 2018: Keramické nádoby. In: *Hrad Divín 2012–2015. Katalóg výstavy*, 37–60. Divín.
- HÓMAN, B., 1916: *Magyar Pénztörténet 1000–1325*. Budapest.
- HUNKA, J., 1996: Vplyv rakúskych mincí na peňažné pomery stredovekého Slovenska (12.–15. storočie), *Slovenská numizmatika* 14, 129–148.
- 2010: Výroba mincí v Uhorsku za Arpádovcov (1001–1301), súčasné poznatky, *Folia numismatica* 24, 87–92.
- 2018: Význam nálezov mincí z 13.–14. storočia vo Zvolene a jeho širšom okolí. In: *Stredné Slovensko v stredoveku. Vývoj osídlenia regiónu pred udelením mestských privilégii mestu Zvolen*, 180–187. Zvolen.
- HUNKA, J.–BUDAJ, M., 2005: Poklady mincí z Pezinka a okolia. Pezinok.
- 2008: Vyobrazenia na uhorských napodobeninách viedenských fenigov z 13. storočia, *Numizmatika* 22, 24–26.
- CHMIELOWIEC, S.–KAŠPAR, V.–ZDANIEWICZ, R., 2013: Sedláci a vojáci: nálezy militárií a železných noží ze záchranného archeologického výzkumu dvou středověkých a novověkých hospodářských dvorů v Praze-Vokovicích, *ASČ* 17, 275–314.
- CHOMA, M., 2023: Dendrochronologická analýza vzoriek z hradu Hrušov v roku 2023. In: Bóna, M., Hostie – NKP Hrad Hrušov. Doplnkový architektonicko-historický výskum a návrh obnovy nádvorja hradného III., múru hradbového I. a stavby obytnej. Ulož. v Archíve KPÚ v Nitre, príloha.
- JAKUBČINOVÁ, M., 2016: Včasnostredoveké zubadlá z Bojnej, *SlArch* LXIV, 281–306.
- KALESNÝ, F., 1989: Habáni vo Veľkých Levároch, *Vlastivedný časopis* 38, č. 4, 170–174.
- 2002: Sobotište – metropola habánov na Slovensku Habáni v Sobotišti. Skalica.
- KAŹMIERCZYK, J., 1978: *Podkowy na Śląsku w X–XIV wieku*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.

- KEMPKE, T., 1991: Starigrad/Oldenburg – Hauptburg der Slawen in Wagrien: III. Die Wafen des 8.–13. Jahrhunderts. Neumünster.
- KOCH, B., 2004: Corpus Nummorum Austriacorum. I. Mittelalter. Wien.
- KOLNÍKOVÁ, E., 1962: Výskumná správa č. 1207/62, uložená v Archíve AÚ SAV Nitra.
- KOLNÍKOVÁ, E.–HUNKA, J., 1994: Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra.
- KOŇŠOVÁ, P., 2007: Ku klasifikácii neskorostredovekých a včasnnonovekých ostrůh z územia Slovenska, *Musaica* 25, 257–276.
- KOUŘIL, P.–PRIX, M.–WIHODA, M., 2000: Hrady českého Slezska. Brno – Opava.
- KRABATH, S., 2001: Diehoch- und spätmittelalterlichen Buntmetallfundenördlich der Alpen. Einearchäologisch-kunsthistorische Untersuchung zu ihrer Herstellungstechnik, funktionalen und zeitlichen Bestimmung. In: *Internationale Archäologie*. Band 63. Rahden.
- KRAJÍČ, R., 2003: Sezimovo Ústí. Archeologie středovekého poddanského mesta 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Díl I. Praha.
- KRENN, M., 1985: Mittelalterliche Armbrustbolzen. *Mitteilungen der österreichischen Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Frühgeschichte* 35, 47–56. Wien.
- LUGS, J., 1956: Ruční palné zbraně. Praha.
– 2002: Ruční palné zbraně I. Praha.
- LUKAČKA, J., 1982: Klížska listina z roku 1293, *Slovenská archivistika*, 128–135.
– 1993: Hodnota falošnej listiny, *Historická revue* 4, č. 1, 31–32.
– 2016: Matúš Čák Trenčiansky. Bratislava.
- MAZÚR, E.–LUKNIŠ, J., 1986: Geomorfologické členenie. In: *Atlas SSR*. Bratislava.
- MEDVEDEV, A. F., 1966: Ručnoemetatelnoeoružie. Luk i strely, samostrel VIII–XIV vv. *Archeologija SSSR* E1-36. Moskva.
- MĚCHUROVÁ, Z., 1984: Součásti uzdění koně ve velkomoravském období – Die Bestandteile der Reitpferd-zäumung in der mittleren Burgwallzeit, *AH* 9, 263–292.
- MENCLOVÁ, D., 1954: Hostie – hrad Hrušov. Evidenčný pamiatkový list. Uložená v Archíve Pamiatkového úradu SR v Bratislave, Zbierka základných výskumov, sign. Z 3046.
– 1973: Príspevok k typológii hradov, zámkov a kaštieľov na Slovensku. In: *Pisoň, Š., Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku*, 397–445. Bratislava.
- PAJER, J., 1982: Hromadný nález ze začátku 17. století ve Strážnici. *Strážnice*.
– 1983: Počátky novověké keramiky ve Strážnici – Anfänge der neuzeitlichen Keramik in Strážnice. *Strážnice*.
– 2000: K počátkům výroby novokřtěnských fajansí v Sobotišti, *Slovácko* 42, 9–28.
- PLAČEK, M.–BÓNA, M., 2007: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava.
- PLICKOVÁ, E., 1954: Hrnčiarstvo v Pukanci, *Slovenský Národopis* 12, č. 2, 161–224.
- POLLA, B., 1962: Pamiatky hmotnej kultúry 15.storočia z Posádky pri Gajaroch, *ZbSNM* 56, *História* 2, 107–140. Bratislava.
- PŘIHODA, R., 1932: Zur Typologie und Chronologie mittelalterlicher Pfeilspitzen und Arm-brustbolzen, *Sudeta* 8, 43–67.
- RUTTKAY, A., 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur Ersten des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II), *SlArch* XXIV, 245–396.
– 1989: Prvky gotickej módy v odevu a ozdobách dedinského obyvateľstva na území Slovenska – Elemente der gotischen Mode in Kleidung und Schmuck bei der ländlichen Bevölkerung auf dem Gebiet der Slowakei (Grabhorizont aus dem 14.–15. Jh. in Ducové, Gemeinde Moravany nad Váhom), *AH* 14, 355–378.
- RUTTKAY, M., 1995: Príspevok k poznaniu stredovekej keramiky na juhozápadnom Slovensku – Beitrag zur Erkenntnis der mittelalterlichen Keramik in der Süd-West-Slowakei, *AH* 20, 563–583.
- SERDON, V., 2005: *Armesdudiable: arcs et arbalètes au Moyen Âge*. Rennes.
- SLIVKA, M., 1981: Stredoveké hutníctvo a kováčstvo na východnom Slovensku. 3, *Historica Carpatica* 12, 211–273.
- SOÓS, E. 1913: Hrussó vára, *Archaeológiai Értesítő* XXXIII, 165–182.
- STRZYŻ, P., 2006: *Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce*. Łódź.

- SUNDBERGH, K., 1976: Birkasbrynen. Funktion och kvalitet. Rkp. nepublikované diplomové práce, University of Stockholm.
- SUNDBERGH, K.–ARWIDSSON, G., 1989: Schleif- und Wetzsteine. In: Systematische Analyse der Grabfunde. Birkavol. II. 3 (Arwidson, G., ed.), 102–110. Stockholm.
- SRŠEŇ, I., 2013: Habáni na Slovensku. Budapešť.
- SZÉKELY, G., 1980: Slawonische Banalmünzprägung. Ser. II. No. 8. Dissertationes Archaeologicae. Ex Institutio Archeologico Universitatis de Rolando Eötvösnimoinatae. Budapest.
- SZYMCZAK, J., 2004: Początki broni palnej w Polsce (1383–1533). Łódź.
- ŠTEINER, P.–REPKA, D., 2016: Hostie. Výskumná správa č. 1593/3, uložená v Archíve KPÚ Nitra.
- VÁLINÉ POGÁNY, J., 2000: Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlék felmérései 1869–1890. Budapest.
- VÍCH, D.–ŽÁKOVSKÝ, P., 2012: Soubor kovových předmětů z dosud neznámé lokality na Litomyšlsku, AR LXIV, 89–128.
- WACHOWSKI, K., 1984: Militaria z grodu na Ostrówku w Opolu. In: Studia nad kulturą wczesnopolskiego Opola: Militaria – wyroby bursztynowe, 11–112. Wrocław.
- 1999: Elementy stroju. Pas. In: Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście (Buško, C.–Piekalski, J., edd.), 66–69. Wrocław.
- WARD-PERKINS, J. B., 1967: London Museum medieval catalogue 1940. London.
- 1993: London Museum medieval catalogue 1940. London.
- ZIMMERMANN, B., 2000: Mittelalterliche Geschosspitzen. Basel.
- ZOZULÁKOVÁ, K., 1987: Mince z archeologicko-architektonického výskumu Spišského hradu, *Historica Carpatica* 18, 291–295.
- ZŮBEK, A., 2002: Středověké přezky v brněnských nálezech, *SPFFBU M* 7, 123–153.

Zusammenfassung

Sechs Jahre Grabungen auf Burg Hrušov bei Zlaté Moravce

Ziel des vorliegenden Beitrags ist die Präsentation vorläufiger Ergebnisse der in der Zeit zwischen den Jahren 2018–2023 durchgeführten archäologischen und architektonisch-historischen Untersuchungen auf Burg Hrušov. Burg Hrušov befindet sich 10 km nördlich der Stadt Zlaté Moravce im Südwesten der Slowakei, wo sie den Felsenausläufer des Gebirges Tribeč dominiert (489 m ü. d. M.). Die Untersuchungen erfolgten im westlichen Hof der ersten Vorburg (Sondierschnitte 1–3) im Bereich des südöstlichen Palas (Sondierschnitte 4–7, 12) und im Eingangsbereich der ersten Vorburg (Sondierschnitt 13). Im Bereich des westlichen Hofes haben wir den Verlauf der Wehrmauer einer hochgotischen Vorburg und eine spätgotische Zwingermauer erfasst. Wir haben den Eingang zu einem Wirtschaftsgebäude in der nordwestlichen Ecke der Vorburg dokumentiert. Die Grabungen im südöstlichen Palas laufen bereits drei Jahre, bislang ist es uns nicht gelungen, die Westwand des Palas und unter dem Palas einen Keller zu bestätigen. In den Sondierschnitten haben wir den Verlauf einer Zwingerbefestigung im östlichen Teil des Burgareals dokumentiert. In einem Sondierschnitt vor dem Eingang zur Mittelburg haben wir zwei Pfeiler identifiziert. Die Burg wurde von Süden über eine Holzbrücke betreten. Aus den Grabungen stammen eine Fülle von Gegenständen, die das Leben auf der Burg vor allem im 16.–17. Jahrhundert dokumentieren. Bei ihnen handelt es sich hauptsächlich um Keramikfragmente, Kacheln, Tierknochen und Kleingegegenstände.

Die architektonisch-historischen Untersuchungen konzentrierten sich auf die Interpretation der archäologisch freigelegten Mauerkonstruktionen und ihren Kontext zur Bauweise der über den Fundamenten liegenden Burgruinen. Identifiziert wurde eine komplizierte Entwicklung der Befestigung der frühgotischen und hochgotischen Vorburg, die im 15. Jahrhundert von einem weiteren Zwingermauerring umgeben war. Trotz der Tatsache, dass die Erkenntnisse über die

Entwicklung des Burgkomplexes in den letzten 30 Jahren deutlich voranging, machen es die Kompliziertheit der Burgentwicklung, der torsohafte Erhaltungszustand ihrer Konstruktion sowie das hohe Maß ihrer durch die in den Jahren 1928–1930 erfolgten historischen Konservierung bedingten Unleserlichkeit eine eindeutige Interpretation vieler Fundsituationen kompliziert, was die Notwendigkeit verdeutlicht, eine auf ausgewählte Schlüsselbereiche dieses Denkmals ausgerichtete Untersuchung fortzusetzen.

Der vorliegende Beitrag entstand im Rahmen des Förderprojekts VEGA 02/0017/24.

Mgr. Mário **Bielich**, PhD., Archeologický ústav SAV v Nitre, Akademická 2, 949 21 Nitra, Slovenská republika, nraumbie@savba.sk, ORCID 0000-0002.7220-8500

Mgr. et Mgr. Stanislava **Blahová**, Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 01 Nitra, Slovenská republika, stanislava.blahova@ukf.sk

Ing. arch. Martin **Bóna**, PhD., ProMonument s. r. o., Štefánikova 14, 953 01 Zlaté Moravce, Slovenská republika, bona.martin@gmail.com

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.